

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТАРАСЕНКО ДЕНИС ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 330.342.146 +330.15

**СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Запоріжжя – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Донецькому державному університеті управління Міністерства освіти і науки України (м. Маріуполь).

Науковий консультант – доктор економічних наук, доцент
ЧЕЧЕЛЬ Анна Олександрівна,
Донецький державний університет управління
Міністерства освіти і науки України (м. Маріуполь),
завідувач кафедри публічного управління
та адміністрування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
ГОРОШКОВА Лідія Анатоліївна,
Запорізький національний університет
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри підприємництва, менеджменту
організацій та логістики;

доктор економічних наук, професор
МАСЛАК Ольга Іванівна,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри економіки;

доктор економічних наук, професор
СТРОЙКО Тетяна Володимирівна,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри міжнародних відносин
та економіки.

Захист відбудеться «18» жовтня 2019 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «17» вересня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сьогодні в Україні актуалізувалась проблема створення умов сталого розвитку національного господарства, що відбувається в умовах інтеграції до глобалізованого світу. Це пов'язано з тим, що в Україні наявний потужний ресурсний потенціал, але недостатньо ефективно використовуються природні, людські, економічні ресурси, що зрештою призводить до дисбалансу в розвитку країни. Відтак виникає необхідність перегляду пріоритетів, механізмів та визначення нових факторів зростання економіки й формування виваженої екологічної політики, що враховує екологічні, економічні й соціальні детермінанти та створює перспективи і можливості для стабільного зростання національного господарства.

Проблема екологічної політики в контексті сталого розвитку постійно перебуває в центрі уваги сучасної світової й української наукової спільноти. Проведено значні комплексні дослідження з цього питання, а також з приводу впровадження принципів і механізмів сталого розвитку в національному господарстві та в окремих сферах економічної діяльності, у тому числі в соціальній. Дослідження проблем сталого розвитку здійснювали П. Верден, Г. Дейлі, В. Джевонс, А. Дженіке, Р. Констанца, Т. Мальтус, Б. Митлін, Е. Пеццей, Ф. Пірс, К. Ріс, О. Кристіансен, Б. Пеццей, А. Якобс та ін.

Серед відомих українських учених, які працюють за цим напрямом, слід відзначити О. І. Амошу, В. М. Андрєєву, В. П. Антонюка, І. К. Бистрякова, О. О. Веклич, Н. І. Верхоглядову, О. Л. Гальцову, Л. А. Горошкову, Я. А. Жаліло, Д. В. Зеркалова, А. М. Колота, Е. М. Лібанову, О. І. Маслак, Л. Г. Мельника, О. Ф. Новікову, О. В. Покатаєву, Т. В. Стройко, А. І. Сухорукова, М. А. Хвесика, Є. В. Хлобистова, Н. М. Шмиголь та ін. Разом з тим вивченню ролі та місця соціальних відносин, які є детермінантами екологічної політики в контексті сталого розвитку, та впливу зазначених відносин на його економічну й екологічну складові приділено недостатньо уваги, що й зумовлює актуальність дослідження.

У зв'язку з цим потребують вирішення проблеми визначення й оцінювання соціальних параметрів екологічної політики в Україні в контексті пошуку шляхів і можливостей забезпечення сталого розвитку національного господарства.

Вищесказане й зумовило вибір теми дослідження, визначення його об'єкта, предмета, мети й завдань та логічно-структурну побудову дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з Концепцією національної екологічної політики України на період до 2020 р., а також державними й регіональними програмами соціально-економічного розвитку країни, зокрема, Планом дій з охорони навколишнього природного середовища Донецької області на 2013–2020 рр. Дисертаційна робота виконана відповідно до комплексного плану науково-

дослідної роботи Донецького державного університету управління Міністерства освіти і науки України, зокрема, за такими темами: «Механізми соціалізації державної економічної політики» (номер державної реєстрації 0107U010126), «Публічне управління для сталого територіально розвитку», де автором розроблено теоретико-методологічну основу комплексного наукового підходу у формуванні соціальних процесів реалізації національної політики в контексті сталого соціально-економічного розвитку територій»; «Публічне управління для сталого територіально розвитку» (номер державної реєстрації 0118U001700), у рамках якої розроблено методичні підходи до соціальної адаптації населення в процесах формування та реалізації Концепції сталого розвитку в умовах децентралізації, у тому числі на основі розвитку, накопичення та використання людського потенціалу відповідних територій; «Удосконалення державних механізмів екологізації економіки та суспільства» (номер державної реєстрації 0110U003044), де сформовано основні стратегічні пріоритети державної політики щодо соціальних відносин основних учасників господарських процесів в умовах сталого розвитку.

Мета й завдання дослідження. *Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних засад розвитку соціальних детермінант екологічної політики України та практичних рекомендації щодо сталого розвитку національного господарства.*

Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких *завдань*:

- здійснити теоретичний аналіз формування соціальних відносин у форматі сталого розвитку, визначити сутність останнього, провести дослідження наукових підходів до соціальних відносин у контексті цілей такого розвитку;

- узагальнити досвід європейських країн, США та Канади щодо формування сталих соціально-економічних стратегій;

- проаналізувати методологію системного оцінювання сталого розвитку на макро- і мезорівні та визначити особливості аналізу й оцінювання, розглянути можливості використання кількісних і аналітичних методів оцінювання сталих соціально-економічних відносин;

- розробити методологію системного аналізу екологічної політики в контексті сталого розвитку національного господарства задля оцінювання та прогнозування параметрів детермінант сталого розвитку з акцентом на соціальну складову;

- запропонувати методологічні засади системного оцінювання детермінант сталого розвитку національного господарства;

- розробити методологію кількісного аналізу соціальних взаємодій для сталого розвитку;

- запропонувати метод моделювання еколого-економічних процесів для забезпечення ефективної соціальної політики у сталому розвитку;

- проаналізувати технології формування умов сталого розвитку на засадах соціальних детермінант, взаємозв'язок екологічної й соціальної політики;

– провести дослідження соціальних засад збалансованого розвитку, критерії та підходи до визначення ефективності соціальної політики для сталого розвитку;

– визначити напрями еколого-економічного вдосконалення інституційного середовища для сталих соціальних відносин, інституційне середовище та відносини для сталих еколого-економічних взаємодій;

– визначити релевантні параметри соціальної детермінанти екологічної політики в Україні для сталого розвитку національного господарства;

– проаналізувати критерії та параметри ефективності соціальної детермінанти екологічної політики в Україні;

– провести моделювання соціальних відносин для сталого розвитку національного господарства на мезорівні та визначити системні механізми його забезпечення на макро- й мезорівні;

– побудувати шляхом застосування методів моделювання багатофакторні динамічні моделі, що пов'язують економічну, екологічну і соціальну складові екологічної політики та сталого розвитку, одночасно враховуючи фактори впливу на кожну з детермінант.

Об'єкт дослідження – процеси та важелі забезпечення сталого розвитку національного господарства на засадах урахування соціальних детермінант екологічної політики в Україні.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методологічних, методичних і прикладних положень щодо забезпечення ефективності екологічної політики та сталого розвитку національного господарства за умови врахування соціально-екологічних та економічних факторів.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження є фундаментальні теоретико-методологічні положення економічної теорії, праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем сталого розвитку, екологічної політики та її детермінант, а також пов'язані з цією проблематикою закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та відповідні нормативно-правові акти.

У процесі виконання дисертаційної роботи застосовувались загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень, а саме: абстрактно-логічний – для розробки й тлумачення понятійного апарату сталого розвитку та екологічної політики; методи аналізу й синтезу – для обґрунтування технології формування умов сталого зростання на засадах соціальних детермінант; порівняльний аналіз – під час зіставлення параметрів формування сталих соціально-економічних стратегій у зарубіжних країнах; методи теоретичного узагальнення й системний аналіз – під час визначення напрямів еколого-економічного вдосконалення інституційного середовища для сталих соціальних відносин; монографічний метод – для дослідження теоретичних аспектів формування соціальних детермінант екологічної політики і сталого розвитку та методологічних основ їх дослідження; економіко-математичного моделювання – для побудови моделей взаємодії

соціальної, економічної й екологічної детермінант екологічної політики та сталого розвитку національного господарства; кореляційно-регресійний аналіз – для побудови моделей, що враховують вплив факторів на результуючі показники щодо сталого розвитку економіки України та її екологічної політики.

Інформаційною базою дослідження стали дані Державної служби статистики України. Були використані публікації в українських і зарубіжних економічних виданнях, матеріали наукових конференцій, чинне законодавство України та документи міжнародних установ і організацій, нормативно-правові документи органів державної влади різних рівнів, попередні авторські дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних і методичних положень та розробленні практичних рекомендацій, які в сукупності дають змогу розв'язати науково-прикладну проблему формування екологічної політики з урахування соціальних детермінант та забезпечення сталого розвитку національного господарства. Наукова новизна результатів дослідження розкривається в таких положеннях:

вперше:

– обґрунтовано комплексний науковий підхід до формування, розробки та реалізації національної політики сталого розвитку, що передбачає врахування соціальної детермінанти екологічної політики як інструмента забезпечення впровадження та ефективного управління соціальними, економічними й екологічними процесами у країні на засадах сталого розвитку;

– запропоновано систему релевантних параметрів соціальної детермінанти екологічної політики, що включає: якість забезпечення населення базовими соціальними благами та послугами; розвиток і підвищення добробуту населення; забезпечення умов соціальної справедливості. Результуючими показниками є розвиток людського й соціального капіталу. Це дало змогу визначити соціальні пріоритети та врахувати їх під час формування екологічної політики в Україні;

– розроблено систему критеріїв оцінювання й моніторингу параметрів ефективності соціальної детермінанти екологічної політики: а) якість забезпечення населення базовими соціальними благами та послугами (якісні умови навколишнього середовища; рівень забезпеченості продуктами харчування); б) розвиток і підвищення добробуту населення (якість життя (рівень та умови життя) та способу життя (трудова, демографічна й міграційна активність)). Показниками рівня життя є доходи та заощадження населення; рівень захворюваності; демографічна ситуація. Показниками умов життя є санітарні умови, наявність умов для проведення вільного часу. Спосіб життя включає оплату праці, рівень зайнятості та безробіття, умови і характер праці, міграцію й розселення населення; в) забезпечення умов соціальної справедливості оцінюється за рівнем диференціації доходів населення.

Показниками підвищення якості людського капіталу запропоновано вважати показник запасу здоров'я, а соціального капіталу суспільства – кількість громадських екологічних рухів та організацій;

– розроблено методологію системного аналізу екологічної політики в контексті сталого розвитку національного господарства, що дало змогу оцінити та спрогнозувати параметри детермінант сталого розвитку з акцентом на соціальну складову. Методами економетричного моделювання побудовані багатофакторні динамічні моделі, що пов'язують економічну, екологічну та соціальну складові екологічної політики в умовах сталого розвитку при одночасному врахуванні факторів впливу на кожну з детермінант. Це забезпечило можливість оптимізувати параметри сталого розвитку національного господарства на середньострокову перспективу й формувати відповідні пріоритети екологічної політики у країні та провідних сферах економічної діяльності;

– розроблено метод оцінювання продуктивності екологічної політики у країні та основних сферах економічної діяльності національного господарства. Соціальну продуктивність екологічної політики у державі запропоновано визначати як відношення видатків зведеного бюджету на охорону навколишнього середовища до обсягів видатків державного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення. Соціальну продуктивність екологічної політики у галузі національного господарства визначено як відношення обсягів витрат на охорону навколишнього середовища в галузі до величини відрахувань на соціальні заходи в галузі;

удосконалено:

– методичні засади визначення ефективності соціальної політики для сталого розвитку, зокрема, запропоновано систему критеріїв для визначення ефективності соціальної політики на засадах сталого розвитку, яка містить п'ять основних груп і 38 результативних показників, адаптована для умов сучасного розвитку України та може бути використана як індикатор для визначення відповідності соціальної й екологічної політики держави досягненню стандартів сталого розвитку;

– існуючий методологічний підхід до визначення еколого-економічних показників шляхом побудови моделі розрахунку інтегрованого еколого-економічного показника, у якій використано функцію забруднення, що будується за комплексними (інтегрованими) показниками і дає можливість аналізувати стан складних динамічних систем, оцінювати процеси, які в них відбуваються, та розробляти прогнози і варіанти реакції системи на природні явища й управлінські рішення;

– методологічний підхід до оцінювання рівня сталого розвитку національного господарства, що передбачає здійснення оцінювання параметрів екологічної політики в контексті сталого розвитку з урахуванням тих галузей національного господарства, які суттєво впливають на екологічну ситуацію у країні, що дає змогу оцінити, чи відповідає наявна структура національного

господарства пріоритетам сталого розвитку, та здійснити відповідний коригувальний вплив;

– методичні засади експрес-діагностики параметрів екологічної політики та рівня забезпечення сталого розвитку національного господарства на основі індикаторів, якими для економічної складової є величина ВВП, капітальних інвестицій та обсяги видатків державного бюджету України; для соціальної складової – кількість зайнятих та безробітних, рівень доходів населення та оплати праці найманих працівників, величина середньомісячної заробітної плати, обсяги видатків зведеного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення та величина соціальної допомоги й інших поточних трансфертів на душу населення; для екологічної складової – обсяги видатків зведеного бюджету на охорону навколишнього середовища з одночасним порівнянням їх з обсягами викидів забруднювальних речовин та утворення відходів, що дає змогу оптимізувати процес моніторингу рівня сталого розвитку національного господарства та його провідних галузей;

– критерії і підходи до визначення ефективності соціальної політики в умовах сталого розвитку з використанням показників темпів зростання параметрів економічної, соціальної й екологічної політики, визначення їх взаємозв'язку і взаємовпливу на рівні України та провідних галузей національного господарства, що дає змогу сформулювати пріоритети екологічної політики та визначити оптимізаційні механізми забезпечення умов сталого розвитку;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-термінологічний апарат у сфері соціально-економічних досліджень сталого розвитку, а саме уточнено сутність категорії «соціальна детермінанта екологічної політики», яка, на відміну від існуючих, дає змогу акцентувати дослідження на поєднанні пріоритетності соціальної складової сталого розвитку, а також дає можливість комплексно визначити основні напрями політики сталого розвитку національного господарства і може бути використана в процесі моніторингу параметрів екологічної політики у країні;

– шляхи забезпечення сталого розвитку національного господарства та його провідних галузей з урахуванням взаємозв'язку трьох основних детермінант – економічної, екологічної і соціальної із застосуванням економетричної моделі розподіленого лагу, що дає змогу враховувати часові параметри розвитку процесів та синхронізувати їх;

– методи та важелі еколого-економічного вдосконалення інституційного середовища для сталих соціальних відносин, а саме напрями інституалізації відносин для сталих еколого-економічних взаємодій та систему взаємодій на мезорівні, що дає змогу забезпечити умови для сталого розвитку національного господарства;

– системні механізми забезпечення сталого розвитку України, що передбачають наявність управлінського впливу на рівні як національного господарства, так і його провідних галузей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доведенні теоретичних положень дисертаційної роботи до рівня узагальнень, конкретних методик і практичних рекомендацій щодо забезпечення сталого розвитку національного господарства, а також розробки заходів щодо підвищення значущості соціальної детермінанти для формування ефективної екологічної політики в Україні.

Результати дослідження частково використано Управлінням з питань екології, енергоменеджменту та охорони праці під час розробки заходів реалізації «Стратегії розвитку Маріуполя – 2021» (довідка № 27.2 – 72044-32.1 від 17.10.2018 р.), а саме в частині визначення комплексу планувальних заходів загальної спрямованості щодо зростання якості життя через соціальну інтеграцію та підтримку, реалізація яких сприятиме оздоровленню соціально-економічної ситуації та поліпшенню умов життєдіяльності населення;

– частково використано в рамках розробки й реалізації стратегічних планів розвитку ПрАТ «МК«Азовсталь» (довідка № 1-10-18/923 від 16.10.2018 р.), що сприятиме формуванню привабливого інвестиційного клімату, оздоровленню екологічної ситуації, підвищенню життєвого рівня працівників та мешканців наближених територій через використання інноваційних заходів, спрямованих на досягнення стабілізації й сталого розвитку економіки та соціальної сфери регіону і держави в цілому;

– частково використано Мангушською районною державною адміністрацією (довідка № 01/29-89 від 04.12.2018 р.) під час розробки заходів реалізації Плану дій з охорони навколишнього природного середовища Донецької області на 2013–2020 рр., зокрема запропоновано комплексний підхід до вирішення екологічних проблем шляхом сталого екологічно-збалансованого розвитку регіону в частині виявлення джерел та методів подолання негативних впливів на якість життя населення, наслідків змін у діяльності виробничих підприємств, а також визначення шляхів удосконалення основних організаційних механізмів участі підприємств у соціально-економічному та інноваційному розвитку;

– частково використано в роботі Департаменту економічного розвитку Запорізької міської ради (довідка № 04-01/57 від 14.03.2018 р.), зокрема, методологію системного аналізу екологічної політики в контексті сталого розвитку національного господарства, що дало змогу оцінити та спрогнозувати параметри детермінант сталого розвитку з акцентом на соціальну складову;

– використано у навчальному процесі Донецького державного університету управління при викладанні навчальних дисциплін «Соціальна та гуманітарна політика», «Державне та регіональне управління», «Політика сталого розвитку» (довідка № 11-01/675 від 28.11.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною працею, у якій сформульовано й обґрунтовано теоретичні положення, висновки та рекомендації щодо підвищення рівня економічної безпеки металургійної галузі в умовах сталого розвитку. Закінчене дослідження

містить особисті наукові здобутки, має наукове та практичне значення. Всі результати одержані безпосередньо автором і відображені в наукових працях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті ідеї, положення та концепції, що є результатом особистої роботи здобувача. Положення кандидатської дисертації у дослідженні не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні, методологічні й методичні положення, наукові результати дисертаційної роботи доповідалися й обговорювалися на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, а саме: «Current economic trends of sustainable development» (Tbilisi, 2017); «Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку» (м. Маріуполь, 2017, 2018 рр.), «Теоретичні аспекти та практичні проблеми управління, економіки та природокористування в Україні» (м. Київ, 2017, 2018 рр.), «Україна та ЄС: можливості та перспективи співпраці» в рамках проекту «Кафедра Жана Моне» «Аналіз та застосування європейського досвіду демократії та належного врядування в Україні» (м. Маріуполь, 2017 р.), «Публічне управління для сталого розвитку: виклики та перспективи на національному та місцевому рівнях» (м. Маріуполь, 2018 р.), «Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії» (м. Київ, 2018 р.), «Розвиток економіки та управління на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Київ, 2018 р.).

Публікації. Основні положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 40 наукових працях, серед яких: 1 одноосібна та 4 колективні монографії, 21 стаття у наукових фахових виданнях України (у тому числі 8 статей опубліковано у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 10 матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 39,05 друк. арк. (особисто автору належить 36,36 друк. арк.).

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (386 найменувань), додатків; містить 51 рисунок і 49 таблиць. Загальний обсяг дисертації становить 498 сторінок, у тому числі 380 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розкрито актуальність теми дослідження, визначено його мету, основні завдання, об'єкт і предмет, відображено наукову новизну, теоретичну і практичну цінність одержаних результатів, подано відомості щодо їх апробації та публікації результатів дослідження.

У *першому розділі* – **«Теоретичний аналіз формування соціальних відносин та екологічної політики у форматі сталого розвитку»** – проаналізовано сутність сталого розвитку як економічної категорії, розглянуто існуючі наукові підходи до вивчення соціальних відносин з позицій ефективної реалізації цілей сталого розвитку, досліджено досвід європейських країн, США

та Канади у формуванні соціальних складових політик сталого розвитку. Встановлено, що в Україні питанням впливу основних соціальних груп на впровадження ідей сталого розвитку суспільства через формування сприятливих соціальних відносин приділяється недостатньо уваги.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що теоретичне підґрунтя формування концепції сталого розвитку є сформованим, однак особливої уваги потребує дослідження соціальних детермінант сталого розвитку й екологічної політики. Було проаналізовано основні документи щодо формування і розвитку концепції сталого розвитку і його соціальної складової.

У результаті дослідження наукових підходів та методології вивчення соціальних відносин з позицій ефективної реалізації цілей сталого розвитку встановлено, що в Україні питанням впливу основних соціальних груп на впровадження ідей сталого розвитку суспільства через формування сприятливих соціальних відносин приділяється недостатньо уваги. Міжнародні документи, які визначають основні принципи такого розвитку, у тому числі місце та роль у цьому процесі основних соціальних груп, не знайшли необхідного відображення в правовій системі України. З погляду сталого розвитку, соціальні відносини, які можуть провокувати виникнення соціальної напруженості та соціальних конфліктів, потребують детального вивчення на предмет усунення негативних факторів.

Доведено, що в Україні накопичено значний науковий, правовий та інформаційний потенціал для дослідження соціальних відносин у контексті сталого розвитку, який може бути успішно застосований шляхом подальшої систематизації й адаптації до конкретних наукових завдань формування екологічної політики.

Встановлено, що в Україні питання розробки та забезпечення механізмів сталого розвитку неможливо вирішити без урахування та імплементації досвіду країн, де ця концепція вже давно й успішно працює, а розроблені інструменти є ефективними та дієвими. Наразі очевидно, що в Україні, незважаючи на чергову зміну влади, першочерговими залишаються завдання поліпшення якості життя населення, забезпечення прискореного економічного розвитку в поєднанні з оптимізацією використання природних ресурсів і без завдання шкоди довкіллю. Однак до сьогодні Україна має лише вектори, а не модель національного розвитку, яка б передбачала повномасштабне врахування вимог сталості як одну зі своїх складових. Основними труднощами, з якими стикається держава на шляху до сталого розвитку, є обмеженість ресурсів, наявність проблем, пов'язаних з перехідним етапом соціально-політичного й економічного розвитку, застарілі структура і технологічний рівень промисловості. Водночас наявні вагомими позитивні фактори: оновлення влади, заявлена політична воля до модернізації, можливість найширшої суспільної підтримки ідеї сталого розвитку, яка є однаково привабливою для різних політичних сил, зрештою, – значний потенціал міжнародної співпраці.

Вивчення досвіду Європейського Союзу у формуванні сталих соціально-економічних стратегій дало змогу взяти до уваги інструменти та механізми, які розроблені для зближення різних моделей соціального забезпечення. Україна могла б їх імплементувати задля забезпечення стандартів сталого розвитку. Особливий інтерес викликає така широко використовувана в Європі модель забезпечення сталого розвитку, як «зелена економіка». З огляду на стратегічне завдання України, що полягає у зниженні енергоспоживання у всіх сферах господарювання, запровадження подібної моделі дало б змогу структурно змінити системоутворювальні сектори економіки, такі як енергетика, будівництво, сільське господарство тощо, оновити виробничий апарат, підвищити енергоефективність виробництва, залучити більше альтернативних джерел енергії та поліпшити екологічну обстановку. До того ж розбудова такої інфраструктури однозначно активізує економічний розвиток, одночасно розширюючи зайнятість і сприяючи зниженню безробіття.

Доведено, що освоєння методів та підходів до екологічної й соціальної проблематики, яка успішно розробляється у США та Канаді, дасть змогу залучити до української національної моделі сталого розвитку ціннісні інструментарій, за допомогою якого можна формувати суспільну свідомість та суспільні очікування щодо дієвості громади. У суспільстві «загального добробуту» наголос зроблено на першому слові, що означає не прагнення людини отримувати прибуток, незважаючи на все, а піклуватися про тих, хто навколо, та створювати середовище, прийнятне для всіх.

За результатами аналізу встановлено, що особливий інтерес для України становить досвід країн Центральної та Східної Європи з погляду посткомуністичних трансформацій. Більшість країн цього регіону за короткий період досягли значних успіхів, їх населення досить активно було долучене до трансформаційних процесів; швидко було імплементовано моделі зрілої ринкової економіки, уникнувши тим самим згубних моделей бюрократичного, олігархічного чи кримінального капіталізму, всі прояви якого українці сповна відчують на собі. Стратегії сталого розвитку цих країн базуються на ідеях ринкової конкуренції, регуляторної ролі держави та ліберальної соціально орієнтованої ринкової економіки.

У *другому розділі* – **«Методологія системного оцінювання параметрів сталого розвитку на макро- та мезорівні»** – проаналізовано методологію дослідження й оцінювання параметрів сталого розвитку; розроблено методологічні засади системного підходу до оцінювання параметрів сталого розвитку національного господарства, що передбачає здійснення оцінювання рівня досягнення сталого розвитку України в контексті екологічної політики з урахуванням тих галузей національного господарства, які суттєво впливають на екологічну ситуацію в країні; запропоновано модель розрахунку інтегрованого еколого-економічного показника; розроблено метод оцінювання продуктивності екологічної політики.

Проаналізовано методологію, індикатори та показники оцінювання рівня сталого розвитку, що використовуються у вітчизняній і світовій практиці.

Запропоновано модель оцінювання параметрів сталого розвитку в контексті екологічної політики держави на основі трьох детермінант, а саме економічної, екологічної та соціальної, і сформовано систему індикаторів на кожному рівні. Формування параметрів екологічної політики в умовах сталого розвитку держави запропоновано здійснювати з урахуванням тих галузей національного господарства, які суттєво впливають на екологічну ситуацію у країні, а саме: сільське, лісове та рибне господарство; добувна промисловість і розроблення кар'єрів; переробна промисловість (виробництво продуктів харчування, напоїв, паперу, коксу і продуктів нафтопереробки; хімічна промисловість, металургія, машинобудування).

Розроблено методологію оцінювання параметрів на основі аналізу економічної, екологічної та соціальної детермінант (складових), якими є такі: для економічної складової – ВВП, що вимірюється як валова додана вартість; для соціальної складової – рівень оплати праці (або сукупний дохід та середня номінальна заробітна плата); для екологічної складової – видатки державного бюджету на соціальні заходи та соціальний захист. У свою чергу, для кожної детермінанти запропоновано здійснювати оцінювання за низкою факторів. Факторами впливу на ВВП запропоновано вважати видатки державного бюджету та капітальні інвестиції. Факторами впливу на стан соціальної складової будемо вважати рівень зайнятості та безробіття у країні або у сфері економічної діяльності. Під час оцінювання стану екологічної складової доцільно з'ясувати вплив на витрати, що здійснюються на охорону навколишнього середовища, таких параметрів, як викиди забруднювальних речовин та обсяги відходів, створених у країні або у сфері економічної діяльності. Розроблена методологія передбачає здійснення багатфакторного аналізу та моделювання за допомогою виробничої функції Кобба-Дугласа.

Результати впливу факторів на параметри екологічної політики в умовах сталого розвитку з урахуванням наявності часового лагу запропоновано описувати з використанням взаємкореляційної функції.

Для додаткового обґрунтування висновків, зроблених на основі аналізу запропонованих економіко-математичних моделей, визначено додаткові показники: екологічна продуктивність ВВП; соціальна продуктивність ВВП; продуктивність ВВП за відходами; продуктивність ВВП за викидами. Запропоновано показники оцінювання впливу соціальної детермінанти екологічної політики: соціальна продуктивність екологічної політики й екологічна ефективність соціальної політики.

Обґрунтовано, що взаємодія соціальних груп має значний потенціал для кількісного аналізу, який здійснюється за трьома основними напрямками, виходячи з блоків даних, які характеризують стан групи, особливостей її діяльності задля задоволення власних інтересів і досягнутих результатів. Проаналізовано цілі сталого розвитку, яких мають досягти основні групи

населення з метою зміцнення їх ролі у прийнятті рішень з питань впровадження принципів і механізмів такого розвитку, та встановлено, що вони відіграють важливу роль у визначенні показників соціальної взаємодії групи. Розглянуто інформаційні джерела, що характеризують життєдіяльність соціальних груп, та встановлено їх неоднорідність з погляду повноти інформації про взаємозв'язки спільнот у контексті сталого розвитку. Запропоновано напрями вирішення проблемних питань інформаційного забезпечення діяльності основних груп населення, спрямованої на досягнення завдань такого розвитку.

Обґрунтовано, що механізми еколого-економічного моделювання і, зокрема, модель розрахунку інтегрованого еколого-економічного показника мають значний потенціал для використання як надійного інструменту узгодження витрат на екологічні й соціальні цілі в рамках екологічної політики та впровадження парадигми сталого розвитку національного господарства.

Запропоновано модель розрахунку інтегрованого еколого-економічного показника, де використано функцію забруднення (як найвагомішу в еколого-економічній системі), яка може враховувати два чи три фактори і будуватися за окремими або комплексними (інтегрованими) показниками. У разі використання двох факторів формула розрахунку інтегрованого еколого-економічного показника матиме такий вигляд:

$$E(t) = F(X_1(t), X_2(t), t), \quad (1)$$

де $E(t)$ – досліджуваний еколого-економічний показник; $X_1(t)$ – фактор, який показує економічний розвиток і зазвичай справляє негативний вплив на екологічні параметри довкілля (мова йде про розмір ВВП, інвестицій у промисловість чи нове будівництво, інші показники економічного розвитку); $X_2(t)$ – фактор, який відображає грошову оцінку цілеспрямованої діяльності, спрямованої на покращення якості екологічних параметрів, і зазвичай здійснює позитивний вплив на навколишнє середовище (йдеться про витрати на охорону навколишнього природного середовища, інвестиції в природоохоронні проекти, гроші на розвиток альтернативної енергетики тощо).

У разі врахування трьох факторів формула розрахунку інтегрованого еколого-економічного показника матиме такий вигляд:

$$E(t) = F(X_1(t), X_2(t), X_3(t), t), \quad (2)$$

де $E(t)$ – досліджуваний еколого-економічний показник; $X_1(t)$ – фактор, який показує економічний розвиток і зазвичай здійснює негативний вплив на екологію (розмір ВВП, інвестиції у промисловість чи нове будівництво, інші показники економічного розвитку); $X_2(t)$ – фактор, який відображає цілеспрямовану діяльність, орієнтовану на покращення якості навколишнього середовища, і зазвичай здійснює позитивний вплив на екологічні параметри

(витрати на охорону навколишнього природного середовища, інвестиції в природоохоронні проекти, кошти на розвиток альтернативної енергетики тощо); $X_3(t)$ – фактор, який відображає структурні зміни в економіці і зазвичай здійснює позитивний вплив на навколишнє середовище (інвестиції в модернізацію виробництва, перехід до більш ефективних в екологічному плані способів виробництва тощо). Числове вираження факторів завжди ≥ 0 , збільшення витрат одного фактора зазвичай призводить до зниження його ефективності.

Доведено, що оптимальним варіантом вибору трьох факторів для розрахунку інтегрованого еколого-економічного показника є інвестиції за певний період: а) у розвиток економіки екстенсивним шляхом (створення нових промислових комплексів тощо); б) у розвиток економіки інтенсивним шляхом (модернізація виробництва); в) в екологічні проекти.

При такому виборі факторів з'являється можливість розрахунку оптимального розподілу інвестицій за трьома основними напрямками, який забезпечив би мінімізацію рівня забруднення за умови досягнення певного обсягу виробництва:

$$I(t) = \sum_i I_i(t) = \sum_i [F_i(X_{1,i}(t), X_{2,i}(t), X_{3,i}(t), t) \rightarrow \min$$

$$X_1(t) = \sum_i X_{1,i}(t), \quad X_2(t) = \sum_i X_{2,i}(t), \quad X_3(t) = \sum_i X_{3,i}(t), \quad (3)$$

$$Y(t) = G(X_1(t), X_3(t)) \geq Y_0(t)$$

$$X_1(t) + X_2(t) + X_3(t) = \text{const}$$

$$X_{1,i}(t) \geq 0, \quad X_{2,i}(t) \geq 0, \quad X_{3,i}(t) \geq 0, \quad \delta_{1,i} > 0, \quad \delta_{2,i} \leq 0, \quad \delta_{1,i} + \delta_{2,i} + \delta_{3,i} \geq 0, \quad \overline{i = 1, N}$$

Показано, що використання трифакторних функцій (факторів промислового розвитку, природоохоронних інвестицій і структурних змін в економіці) дає змогу отримати більш відповідні результати для прийняття управлінських рішень за рахунок більш точного опису реальних процесів. Використання запропонованої моделі може допомогти прийняти оптимальне управлінське рішення щодо інвестицій у країну, регіони та галузі національного господарства.

У *третьому розділі* – «Соціальні й економічні імперативи формування умов екологічної політики на засадах сталого розвитку» – визначено основні механізми, технології та методологія формування умов сталого розвитку національного господарства з пріоритетом щодо соціальної детермінанти. На основі проведеного аналізу розроблено методичні засади експрес-діагностики рівня забезпечення ефективності екологічної політики та

сталого розвитку національного господарства на основі індикаторів; критерії та підходи до визначення ефективності соціальної складової в умовах сталого розвитку.

Розглянуто можливі способи й механізми узгодження соціальних та економічних пріоритетів і встановлено, що досягнення цього завдання можливе, у тому числі, шляхом оптимізації соціальних витрат, спрямованої на їх суспільно прийнятне й економічно перспективне скорочення.

Обґрунтовано необхідність запровадження заходів, що стабілізують кількість осіб з особливими потребами та скорочують чисельність малозабезпечених і безробітних.

Досліджено стратегічні цілі сталого розвитку стосовно України та визначено перспективні напрями (заходи) збалансування соціальних витрат у системі соціального захисту в контексті принципів сталого розвитку.

Проаналізовано відповідність основних планових урядових документів вимогам оптимізації соціальних витрат з урахуванням принципів сталого розвитку.

Доведено, що індикатори розвитку соціальної сфери, демографічної ситуації, девіантної поведінки, економіки, екологічної ситуації, політичних відносин та обороноздатності засвідчують, що українське суспільство і держава продовжують перебувати в критичній зоні розвитку. У суспільстві продовжує розвиватися фундаментальна соціально-політична суперечність між більшістю бідних і меншістю багатих громадян; на цьому підґрунті виникає масове відчуження населення від результатів проведеної політики приватизації й ринкових реформ.

Встановлено, що динаміка кризи та логіка сталого розвитку вимагають прийняття такої стратегії, яка не тільки дасть змогу домогтися вирішення соціальних проблем у короткостроковій перспективі, але й створить надійну основу для впевненого соціального розвитку всієї країни в майбутньому. Виходячи з вищесказаного, слід визначити такі пріоритетні напрями соціальної й гуманітарної політики держави в стратегії сталого розвитку, як: демографічна політика і сім'я; освіта і права людини; боротьба зі злочинністю; якість життя й соціальна справедливість; інтереси молоді, сім'ї, пенсіонерів, інвалідів; ринок праці і трудові відносини; соціальне страхування та пенсійне забезпечення; охорона здоров'я і здоровий спосіб життя; культура.

Визначено сутність соціальної політики держави як механізму, який використовується для задоволення інтересів різних соціальних верств і громадян з метою зменшення нерівномірності рівня життя. Обґрунтовано необхідність використання соціальної політики держави як інструменту для досягнення сталого розвитку. Розглянуто два підходи для визначення ефективності соціальної політики: 1) оцінювання співвідношення досягнутих результатів (ефектів) і витрат, пов'язаних із забезпеченням цих результатів; 2) порівняння запланованих і фактично досягнутих результатів від її проведення.

З урахуванням того, що однією з основних засад екологічної політики України на період до 2030 р. визначено необхідність сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритети збалансованого (сталого) розвитку.

Здійснена експрес-діагностика стану економічної та соціальної складової екологічної політики і сталого розвитку національного господарства й основних його галузей (сільського господарства, добувної і переробної галузі) впродовж 2010–2017 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Параметри соціальної складової державної політики, що впливають на екологічний розвиток *

Роки	Кількість зайнятих, млн осіб	Кількість безробітних, тис. осіб	Доходи населення, млрд грн	Оплата праці найманих працівників, млрд грн	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	Видатки зведеного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення, млрд грн	Соціальна допомога й інші поточні трансферти на душу населення, тис. грн
2010	20,266	1785,6	1101,75	540,651	2239	104,5349	9,2926
2011	20,3422	1732,7	1251,005	636,722	2633	105,4348	9,8901
2012	20,3543	1657,2	1457,864	736,495	3026	125,3069	11,0132
2013	20,4041	1576,5	1548,733	763,187	3265	145,0626	12,9730
2014	18,0733	1847,6	1516,768	734,943	3480	138,0047	13,1384
2015	16,4432	1654,7	1772,016	777,646	4195	176,3398	15,4668
2016	16,2796	1678,2	2051,331	873,829	5183	258,3261	16,4939
2017	16,4564	1698,0	2243,134	956,234	7104	285,7617	17,0616

* Складено автором

Проаналізовано основні критерії та результативні показники, що закріплені нормативно-правовими актами України для визначення ефективності здійснення соціальних програм. Результативні показники систематизовано за чотирима основними групами: показники продукту; показники ефективності; показники якості; показники витрат.

Запропоновано критерії та підходи до визначення ефективності соціальної політики в умовах сталого розвитку, беручи до уваги темпи зростання відповідних показників. Проведено аналіз ефективності соціальної складової екологічної політики в Україні впродовж 2010–2017 рр. (табл. 2).

Систематизовано цілі сталого розвитку тисячоліття (далі – ЦСР), затверджені Резолюцією, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН. На основі ЦСР та з урахуванням національної специфіки України запропоновано систему показників і критеріїв визначення ефективності соціальної політики для сталого зростання, яка складається з п'яти основних груп та 38 результативних показників.

Темпи зростання параметрів соціальної складової державної політики, що впливають на екологічний розвиток*

Роки	Темп зростання кількості зайнятих, %	Темп зростання кількості безробітних, %	Темп зростання оплати праці найманих працівників, %	Темп зростання середньомісячної номінальної заробітної плати, %	Темп зростання соціальної допомоги й інших поточних трансфертів на душу населення, %	Темп зростання видатків зведеного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення, %	Темп зростання доходів на душу населення, %
2011	100,38	97,04	117,77	117,60	106,43	100,86	140,95
2012	100,06	95,64	115,67	114,93	111,36	118,85	81,97
2013	100,24	95,13	103,62	107,90	117,79	115,77	115,60
2014	88,58	117,20	96,30	106,58	101,28	95,13	109,87
2015	90,98	89,56	105,81	120,55	117,72	127,78	117,38
2016	99,01	101,42	112,37	123,55	106,64	146,49	116,31
2017	101,09	101,18	109,43	137,06	103,44	110,62	126,32

* Складено автором

Запропонована система критеріїв для визначення ефективності соціальної політики є інформативною, також вона адаптована для умов сучасного розвитку України і може слугувати індикатором для визначення відповідності соціальної політики держави досягненню такої мети, як перехід до стандартів сталого зростання.

У четвертому розділі – **«Напрями еколого-економічного вдосконалення інституційного середовища для сталих соціальних відносин»** – визначено інституційні механізми й засоби формування ефективної політики, що забезпечує сталий розвиток з акцентом на соціальну складову; проведено аналіз ролі та значення ресурсного потенціалу в забезпеченні сталого розвитку; визначено інституціональні засади оптимізації сталих соціально-економічних взаємодій та екологічної політики; уточнено сутність категорії «соціальна детермінанта екологічної політики»; розроблено систему релевантних параметрів соціальної детермінанти екологічної політики та систему критеріїв оцінювання й моніторингу цих параметрів.

Охарактеризовано державні інститути, що забезпечують сталий розвиток на загальнодержавному рівні, та визначено їх роль у процесі нарощування соціальної складової. Обґрунтовано, що всі інститути сталого розвитку поділяються на джерела його забезпечення (сукупність формальних і неформальних правил, норм, обмежень, які спрямовані на відтворення й накопичення основних компонент людського потенціалу) та умови його реалізації (правила, обмеження й норми поведінки формального й неформального типу, чия дія покликана забезпечити максимально можливий за даних конкретних умов рівень капіталізації людського потенціалу).

Виділено й проаналізовано фактори, які справляють вирішальний вплив на процес сталого ресурсокористування, зокрема на реалізацію його соціальної

складової. У рамках фактора «стійка динаміка функціонування економічної системи» акцентовано увагу на елементах, які були виділені як фактори впливу на стійкість соціально-економічної системи. Аналіз фактора «норми і правила господарювання, що стимулюють соціальний розвиток», дав змогу сформувати систему принципів, дотримання яких гарантовано створить передумови сталого розвитку. Виявлено, що фактор «справедливого доступу до ресурсів соціального розвитку» актуалізує дію чотирьох базових процесів – інформатизації, фінансизації, соціалізації економічних відносин та гуманізації розвитку; і відхилення у їх перебігу свідчить про переваги поточного споживання, що обмежує можливості майбутніх поколінь, а отже, порушує сам принцип концепції сталого розвитку.

За результатами аналізу базового документа, який легітимізує Стратегію сталого розвитку в Україні, виокремлено напрями і реформи, які забезпечать сталість еколого-економічних взаємодій: реформа державного управління, реформа децентралізації, дерегуляція та розвиток підприємництва, податкова реформа та виконання програми енергонезалежності країни. Узагальнено та визначено основні регулятори й законодавчі маркери цих реформ, які вказують на нову якість соціальних відносин та людської свідомості з пріоритетами поваги до закону, прав людини та демократичних підходів у вирішенні питань розвитку.

Запропоновано авторське визначення сутності соціальної детермінанти екологічної політики в умовах сталого розвитку. Соціальна детермінанта включає систему заходів, що має забезпечувати задоволення базовими соціальними благами і послугами громадян, сприяти розвитку та підвищенню добробуту населення, створювати умови соціальної справедливості, що сприятиме підвищенню якості людського й соціального капіталу суспільства з урахуванням можливих соціальних викликів і ризиків, що в сукупності забезпечує умови сталого розвитку національного господарства. При цьому сталий розвиток можна забезпечити за рахунок взаємозв'язку екологічної, економічної й соціальної політики.

До основних соціальних викликів і ризиків можна віднести: демографічні, рівень зайнятості, диференціація у доходах, зростання нерівності; ризики виникнення нерівності міжкраїнного масштабу щодо якості життя, рівень відтворення й підвищення якості людського капіталу, ризики економічної та політичної нестабільності, зростання економічної міграції; соціальні зміни й соціальні тенденції формування соціально відповідального мислення, система цінностей, що відповідає цілям і принципам створення інституціональної бази сталого розвитку; стале споживання.

Традиційний підхід, який використовується, у тому числі, і в «Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 р.», передбачає використання певних показників оцінювання реалізації цієї політики. Однак такий підхід унеможливорює виокремлення параметрів соціальної детермінанти екологічної політики. Саме тому нами запропоновано

релевантні параметри та критерії їх оцінювання, за допомогою яких можна визначити ефективність соціальної детермінанти екологічної політики:

1. Якісне забезпечення населення базовими соціальними благами та послугами: якісні умови навколишнього середовища (рівень народжуваності та смертності); рівень забезпеченості продуктами харчування (обсяги споживання основних продуктів харчування на одну особу та їх відповідність стандартам).

2. Розвиток та підвищення добробуту населення. Добробут населення в контексті екологічної політики формується на основі складових: якість життя (рівень життя та умови життя) та спосіб життя (трудова, демографічна й міграційна активність).

Показниками рівня життя є такі: доходи та заощадження населення; рівень захворюваності; демографічна ситуація (середня очікувана тривалість життя при народженні, смертність).

Показниками умов життя є такі: санітарні умови (частка домогосподарств, обладнаних водопостачанням, гарячим водопостачанням та каналізацією); наявність умов для проведення вільного часу (заповідні зони, заказники, інші природні об'єкти).

Спосіб життя включає: оплату праці (середньомісячна номінальна заробітна плата, оплата праці найманих працівників); рівень зайнятості та безробіття (кількість зайнятих і безробітних); умови та характер праці (травматизм на виробництві); міграція населення (внутрішня, зовнішня й екологічна); розселення населення (частка міського та сільського населення).

Серед перелічених показників в офіційній статистичній звітності України відсутні показники екологічної міграції. Крім того, показник розселення населення, на нашу думку, поки що не відображає реальну екологічну ситуацію у країні. На відміну від України, у більшості Європейських країни населення задля проживання в екологічно небезпечних умовах віддає перевагу проживанню за межами міста (у сільській місцевості).

3. Забезпечення умов соціальної справедливості. Його можна оцінити за рівнем диференціації доходів населення (квентильний коефіцієнт диференціації грошових доходів населення, співвідношення грошових доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення, частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць, нижчими за законодавчо встановлений прожитковий мінімум та фактичний прожитковий мінімум).

Показником підвищення якості людського капіталу можна вважати показник запасу здоров'я (рівень захворюваності), а показником соціального капіталу суспільства – кількість громадських екологічних рухів та організацій.

Виокремлення показника добробуту населення й соціальної справедливості зумовлене тим, що існує взаємозалежність екологічної ситуації у країні від рівня доходів населення та економічних показників національного господарства.

У табл. 3, 4 та 5 наведено результати аналізу показників добробуту населення, а саме рівня, умов і способу життя для України.

Таблиця 3

Динаміка показників рівня життя населення, як критерія оцінювання релевантних показників ефективності соціальної детермінанти екологічної політики впродовж 2010–2017 рр.*

Роки	Доходи на душу населення, тис. грн	Захворюваність, тис. осіб	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	Смертність, тис. осіб
2010	24,14 857	33 080	70,44	698,235
2011	34,03 809	31 807	71,00	681,246
2012	27,90 205	30 124	71,15	663,139
2013	32,25 354	28 457	71,37	662,368
2014	35,43 85	26 881	71,37	632,296
2015	41,59 662	26 789	71,38	594,796
2016	48,38 045	27 361	71,68	583,631
2017	61,11 611	26 615	71,98	574,123

*Складено автором

Таблиця 4

Динаміка показників умов життя населення, як критерія оцінювання релевантних показників ефективності соціальної детермінанти екологічної політики впродовж 2010–2017 рр.*

Роки	Частка домогосподарств, житло яких обладнане водопроводом, %	Частка домогосподарств, житло яких обладнане гарячим водопостачанням, %	Частка домогосподарств, житло яких обладнане каналізацією, %	Площа заповідників та природних національних парків, тис. га (та їх кількість)
2010	71,9	32,8	70,8	1310,5 (45)
2011	72,6	32,0	72,8	1382,8 (50)
2012	74,3	31,6	73,1	1565,2 (63)
2013	76,2	32,1	75,0	1576,1 (64)
2014	77,8	35,3	77,3	1688,5 (71)
2015	78,5	38,1	77,6	1769,1 (72)
2016	79,0	39,2	78,4	1997,4 (73)
2017	79,9	39,9	79,4	1997,4 (73)

*Складено автором

Як бачимо, доходи населення впродовж досліджуваних років збільшувались, зменшувалась захворюваність населення при одночасному зменшенні смертності та зростанні середньої очікуваної тривалості життя при народженні. Зазначені позитивні тенденції свідчать про ефективність екологічної політики у державі, у тому числі і її соціальні наслідки.

За показниками умов життя, а саме санітарних умов, бачимо, що частка домогосподарств, обладнаних водопостачанням, гарячим водопостачанням та каналізацією щорічно зростає. Щодо наявності екологічно безпечних умов для проведення вільного часу, то слід відзначити, що площа та кількість заповідників і природних національних парків щорічно зростає. Такі тенденції також є позитивними і свідчать про достатній рівень соціальної спрямованості екологічної політики в Україні.

Динаміка показників способу життя населення, як критерія оцінювання релевантних показників ефективності соціальної детермінанти екологічної політики впродовж 2010–2017 рр.*

Роки	Середньо-місячна номінальна заробітна плата, грн	Оплата праці найманих працівників, млрд грн	Кількість зайнятих, млн осіб	Кількість безробітних, тис. осіб	Травматизм, пов'язаний із виробництвом, тис. осіб, потерпілих від нещасних випадків на виробництві	Сільське населення, млн	Міське населення, млн
2010	2239	540,651	20,266	1785,6	12,2	31,5	68,9
2011	2633	636,722	20,3422	1732,7	11,3	31,3	68,7
2012	3026	736,495	20,3543	1657,2	10,1	31,1	68,9
2013	3265	763,187	20,4041	1576,5	8,5	31,0	69,0
2014	3480	734,943	18,0733	1847,6	5,0	30,9	69,1
2015	4195	777,646	16,4432	1654,7	4,4	30,8	69,2
2016	5183	873,829	16,2796	1678,2	4,4	30,8	69,2
2017	7104	956,234	16,4564	1698,0	4,4	30,7	69,3

*Складено автором

Отже, впродовж досліджуваних років збільшувалась середньомісячна номінальна заробітна плата, зростав рівень оплати праці найманих працівників, спостерігалось зменшення травматизму, що можна вважати позитивним соціальним явищем, однак водночас зменшувалась кількість зайнятих і зростала кількість безробітних. Щодо кількості міського та сільського населення, то вона не відображає екологічних тенденцій.

У результаті проведеного аналізу ефективності соціальної детермінанти екологічної політики в Україні встановлено, що впродовж 2010–2017 рр. спостерігались як позитивні, так і негативні тенденції, що свідчить про необхідність постійного моніторингу цих параметрів і здійснення корегувального впливу на основні напрями екологічної політики з урахуванням можливих загроз і ризиків.

У *п'ятому розділі* – **«Наукові засади вдосконалення соціальних відносин для сталого розвитку національного господарства»** – проведено економетричне моделювання параметрів екологічної політики та сталого розвитку національного господарства на основі детермінантного підходу; визначено фактори впливу на кожну з детермінант; здійснено моделювання взаємозв'язку соціальної, економічної та екологічної детермінант екологічної політики і сталого розвитку провідних галузей національного господарства (сільського господарства, добувної та переробної галузей); проведено систематизацію механізмів забезпечення сталого розвитку та доведено, що потенціал сталого розвитку національного господарства, у першу чергу, формується за рахунок галузей.

Запропоновано модель зв'язку трьох детермінант екологічної політики та сталого розвитку, а саме економічної, екологічної і соціальної на макро- та мезорівні України, в яких результируючим показником є ВВП у фактичних цінах (країни або регіональний), а факторами впливу – видатки зведеного бюджету країни (або витрати на охорону навколишнього середовища у регіоні) та видатки зведеного бюджету на соціальні заходи. На підтвердження висновку про те, що сталий розвиток країни формується за рахунок галузей національного господарства для моделювання була обрана Вінницька область, в якій сільське господарство, добувна та переробна галузі мають високий рівень розвитку і їх частка в структурі економіки є суттєвою.

Встановлено, що наявна відмінність між моделями щодо величини ефекту масштабу (на рівні України відсутній ефект масштабу, в той час як на рівні Вінницької області наявний ефект масштабу). На підставі цього доведено, що на рівні країни потребує вдосконалення політика сталого розвитку, а саме підсилення взаємозв'язку між економічною, екологічною і соціальною складовими.

Побудовані моделі економічної детермінанти для України та Вінницької області, в якій результируючим показником є ВВП (країни або регіону), а факторами впливу – видатки зведеного бюджету (видатки зведеного бюджету на область) та капітальні інвестиції (країни або регіоні). У моделях наявна відмінність щодо величини ефекту масштабу (на рівні України відсутній ефект масштабу, в той час як на рівні Вінницької області наявний ефект масштабу). На підставі цього зроблено висновок, що економічна політика у регіоні (регіональний ВВП) є узгодженою з загальнодержавною політикою (обсягів видатків зведеного бюджету країни на регіон). В той же час на рівні країни існує необхідність вдосконалення механізмів зростання ВВП.

Для екологічної детермінанти на рівні країни і регіону запропонована модель, в якій результируючий показник – витрати на охорону навколишнього середовища у країні (регіоні), фактори впливу – ВВП країни (регіону) та викиди забруднюючих речовин (утворення відходів). Встановлено, що наявна відмінність щодо величини ефекту масштабу (на рівні України наявний ефект масштабу, в той час як на рівні Вінницької області відсутній). Отже на рівні країни наявна виважена екологічна політики, оскільки витрати на природоохоронні заходи залежать від ВВП країни та викидів забруднюючих речовин (утворення відходів). На рівні регіону значущою була інша модель, в якій результируючим показником був обсяг видатків зведеного бюджету країни на охорону навколишнього середовища, а факторами впливу – регіональні витрати на охорону навколишнього середовища та обсяги викидів забруднюючих речовин у регіоні (утворення відходів), модель з позитивним ефектом масштаб. Отже це свідчить про те, що загальнодержавна політика щодо фінансування охорони навколишнього середовища формується з урахуванням регіональних особливостей. В той же час політика щодо фінансування аналогічних заходів на рівні Вінницької області потребує вдосконалення.

Запропонована модель для соціальної детермінанти, в якій результуючим показником були доходи на душу населення у країні (регіоні), а факторами впливу середньомісячна номінальна заробітна плата та обсяги соціальної допомоги та інші трансферти на душу населення країни (регіону). Незначущість моделі на рівні країни по показнику величини середньомісячної номінальної заробітної плати пояснені суттєвою диференціацією величини зарплати на рівні як регіонів, так і галузей національного господарства. Статистична значущість моделі для Вінницької області (з позитивним ефектом масштабу) свідчить про виваженість соціальної політики на регіональному рівні. Виявлені додаткові фактори впливу – середньомісячна номінальна заробітна плата у регіоні та соціальна допомога та інші трансферти на душу населення, що свідчить про цілеспрямованість політики як по відношенню до працюючого, так і непрацюючого населення, що забезпечує зростання доходів на душу населення Вінницької області – основного показника рівня життя у регіоні.

На рівні України побудована модель, в якій результуючим показником був обраний обсяг видатків зведеного бюджету на соціальні заходи, а факторами впливу – середньомісячна номінальна заробітна плати та обсяги соціальної допомоги та інших трансфертів на душу населення, модель з позитивним ефектом масштабу. Отже на рівні держави також наявна системна соціальна політика, оскільки показники видатків зведеного бюджету саме на соціальну складову формуються під впливом доходів працюючих та забезпечення непрацюючих осіб.

Запропоновані моделі сталого розвитку для таких галузей, як сільське господарство, добувна та переробна промисловості, аналогічні до моделей для України та Вінницької області. Результуючим показником було обрано галузевий ВВП, а факторами впливу – витрати на охорону навколишнього середовища в галузі та витрати на соціальні заходи в галузі. Зазначена модель є коректною для добувної галузі та сільського господарства. Для переробної галузі запропоновано іншу модель, у якій використано показник видатків на соціальні заходи у країні. Результуючим показником були витрати на охорону навколишнього середовища в галузі, а факторами впливу – галузевий ВВП та відрахування на соціальний захист у галузі або витрати на оплату праці в галузі (три моделі).

Для сільського господарства та добувної галузі отримано позитивний ефект масштабу, що свідчить про те, що темпи зростання ВВП на рівні галузі формуються за рахунок позитивного впливу витрат на охорону навколишнього середовища і витрат на соціальний захист. Відмінність у тенденціях пояснено тим, що до складу переробної промисловості входять досить різні з екологічної й економічної точки зору підгалузі, а саме виробництво харчових продуктів, напоїв, паперу, коксу та продуктів нафтопереробки, металургійне виробництво, виробництво машин і устаткування. Добувна галузь і розроблення кар'єрів, як і сільське, лісове і рибне господарство є більш однорідними.

Для економічної детермінанти сталого розвитку для всіх трьох галузей було побудовано модель, подібну до моделі для України та Вінницької області: результиуючим показником був обраний галузевий ВВП, а факторами впливу – видатки зведеного бюджету на галузь та капітальні інвестиції. Виявлено, що для переробної галузі модель не є статистично значущою внаслідок низького рівня видатків на галузі порівняно з аналогічними видатками на добувну галузь і сільське господарство.

Для переробної галузі було побудовано модель, у якій результиуючим показником був ВВП, а факторами впливу – витрати на персонал галузі та капітальні інвестиції (модель з позитивним ефектом масштабу). Отже, підтвердились наведені вище міркування щодо переробної галузі. Внаслідок низького рівня державного фінансування економічний розвиток забезпечується фінансуванням персоналу та капітальними інвестиціями, тобто саморозвиток і самозабезпечення домінують над державною підтримкою.

Запропоновано модель для екологічної детермінанти сталого розвитку галузей, аналогічну до моделей для України та Вінницької області, результиуючим показником обрано видатки зведеного бюджету на охорону навколишнього середовища, а факторами впливу – витрати на охорону навколишнього середовища в галузі та обсяги викидів шкідливих речовин (утворення відходів). Для сільського господарства та переробної галузі виявлено від’ємний ефект масштабу за викидами забруднювальних речовин і позитивний – за обсягами утворення відходів, що пояснено тим, що в галузях переважає утворення відходів над викидами шкідливих речовин, саме тому на державному рівні політика фінансування природоохоронних заходів формується з урахуванням цього факту. Для добувної галузі модель має позитивний ефект масштабу і для викидів шкідливих речовин, і для утворення відходів, що цілком закономірно, оскільки в добувній галузі утворюються і відходи, і здійснюються викиди, тому для формування необхідних обсягів фінансування заходів з охорони навколишнього середовища доцільно врахувати їх комплексний вплив.

Для соціальної детермінанти сталого розвитку галузей для сільського господарства та добувної галузі було побудовано однакову модель: результиуючий показник – витрати на персонал галузі, фактори впливу – середньомісячна номінальна заробітна плата, витрати на соціальну допомогу й інші трансферти населенню країни. Крім того, для сільського господарства було побудовано модель, аналогічну для моделі України, у якій результиуючим показником був дохід на душу населення країни. Позитивний ефект масштабу в сільському господарстві для обох моделей можна пояснити тим, що середній дохід на душу населення та доходи сільгоспвиробників практично близькі один до одного. Від’ємний ефект масштабу в моделі для добувної галузі пояснено тим, що в галузі вищі доходи персоналу, ніж у середньому по країні та сільському господарству.

Для переробної галузі було запропоновано іншу модель, у якій результуючим показником було обрано витрати на персонал галузі, а факторами впливу – кількість зайнятих у галузі та витрати на соціальну допомогу й інші трансферти на душу населення країни, ефект масштабу – позитивний. Зміна фактора впливу у моделі (замість середньомісячної номінальної заробітної плати в галузі на кількість зайнятих) дали змогу нівелювати розбіжності в рівні оплати праці у підгалузях і врахувати кількісний показник працюючих.

Проведене дослідження взаємної кореляції між парами величин: ВВП у фактичних цінах (країни, галузі, регіону) – витрати на охорону навколишнього середовища в країні, галузі, регіоні; обсяги викидів забруднювальних речовин у країні, галузі, регіоні – витрати на охорону навколишнього середовища в країні, галузі, регіоні; обсяги утворення відходів у галузі – витрати на охорону навколишнього середовища в країні, галузі, регіоні (рис. 1).

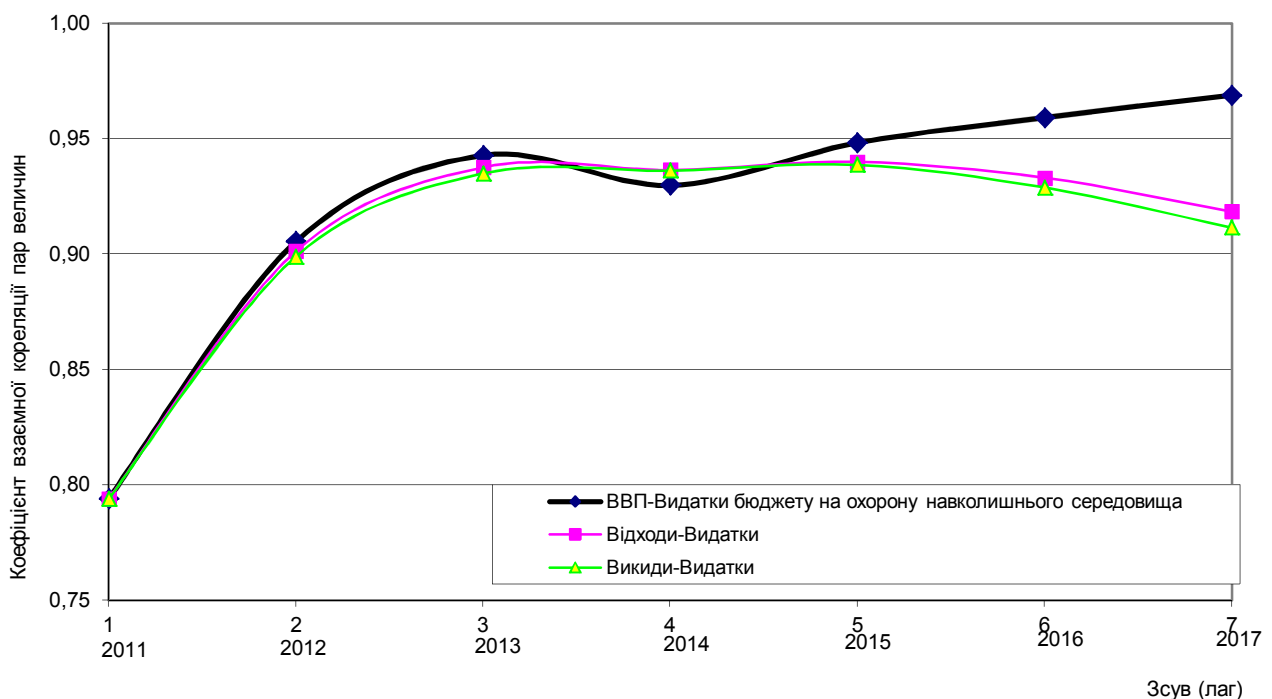

Рис. 1. Корелограма пар величин: ВВП у фактичних цінах – витатки зведеного бюджету на охорону навколишнього середовища; обсяги викидів забруднювальних речовин – витатки зведеного бюджету на охорону навколишнього середовища; обсяги утворення відходів – витатки зведеного бюджету на охорону навколишнього середовища

Встановлено, що на рівні України, Вінницької області, добувної галузі та сільського господарства лаг становить три роки. Це свідчить, що затримка зростання ВВП під впливом вищезазначених показників становить три роки. У переробній галузі лаг становить п'ять років. Відмінність, на нашу думку, можна пояснити тим, що переробна галузь включає дуже різні підгалузі, і цей показник є усередненим.

Для додаткового обґрунтування висновків, зроблених на основі аналізу запропонованих економіко-математичних моделей, запропоновано додаткові показники: екологічна продуктивність ВВП; соціальна продуктивність; продуктивність ВВП за відходами; продуктивність ВВП за викидами шкідливих речовин в атмосферу (рис. 2).

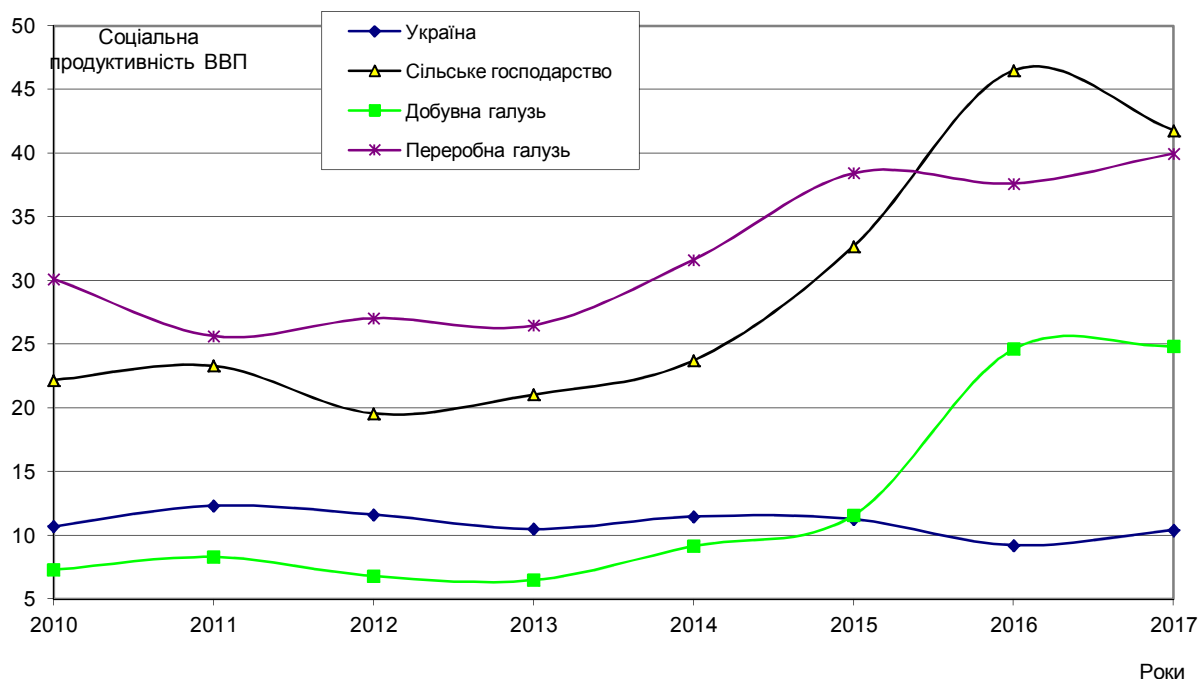

Рис. 2. Динаміка соціальної продуктивності ВВП впродовж 2010–2017 рр.

Встановлено, що найменший рівень значень екологічної продуктивності ВВП отриманий у добувній галузі, що пов'язано з тим, що витрати на охорону навколишнього середовища найбільші саме в добувній галузі. Наслідком того, що в сільському господарстві значно менший рівень витрат, є найбільші значення екологічної продуктивності галузевого ВВП.

Щодо України та Вінницької області, то близькість значень показника свідчить про те, що витрати регіонального бюджету Вінницької області на охорону навколишнього середовища перебувають на рівні країни в цілому.

Встановлено, що найменший рівень значень соціальної продуктивності ВВП отримано в добувній галузі. Це свідчить про те, що витрати на соціальний захист у цій галузі є найбільшими. Наслідком того, що в сільському господарстві значно менший рівень витрат на соціальний захист, є те, що значення показника соціальної продуктивності ВВП сільського господарства є найбільшим.

Щодо України, то соціальна продуктивність ВВП на рівні країни має ще менші значення, що свідчить про досить високий рівень соціальних витрат зведеного бюджету країни порівняно з галузевим рівнем, що цілком закономірно.

Доведено, що найменший рівень показника продуктивності ВВП за викидами забруднювальних речовин притаманний сільському господарству, що свідчить про те, що обсяг викидів забруднювальних речовин у галузі є найменшим порівняно з іншими галузями національного господарства. Наслідком того, що в добувній галузі є найбільшим рівень викидів забруднювальних речовин, є те, що значення показника продуктивності ВВП за обсягами викидів забруднювальних речовин у галузі теж є найбільшим.

Доведено, що в сільському господарстві показник продуктивності ВВП за обсягами викидів забруднювальних речовин залишається на практично незмінному рівні, що свідчить про незмінну екологічність виробництва в галузі. Що стосується добувної та переробної галузей, то ситуація є протилежною, спостерігається зростання показника внаслідок збільшення кількості викидів забруднювальних речовин і зниження екологічності виробництва в галузях. Отже, доведено, що на рівні добувної та переробної галузей національного господарства та України в цілому існує необхідність оптимізації екологічної політики.

Встановлено, що найменший рівень показника продуктивності ВВП щодо утворення відходів притаманний добувній галузі внаслідок того, що обсяг утворення відходів у галузі є найменшим порівняно з іншими галузями національного господарства. Наслідком того, що в переробній галузі є найбільшим рівень утворення відходів, є те, що значення показника продуктивності ВВП за обсягами утворення відходів у галузі також є найбільшим.

Що стосується України та Вінницької області, то значення показника по області перебувають на вищому рівні, ніж загальноукраїнські показники. Це свідчить про незадовільну політику на регіональному рівні щодо поводження з відходами.

Для врахування соціальної детермінанти екологічної політики запропоновано такі показники: соціальна продуктивність екологічної політики, яка визначається як відношення видатків зведеного бюджету на охорону навколишнього середовища (витрат на охорону навколишнього середовища в галузі) до обсягів видатків державного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення (відрахування на соціальні заходи в галузі) та обернений до нього показник – екологічна продуктивність соціальної політики, що визначається як відношення обсягів видатків державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення (відрахування на соціальні заходи в галузі) до видатків зведеного бюджету на охорону навколишнього середовища (витрат на охорону навколишнього середовища в галузі).

На рис. 3 показано динаміку показників екологічної продуктивності соціальної політики, соціальної продуктивності ВВП та соціальної продуктивності екологічної політики для національного господарства впродовж 2010–2017 рр.

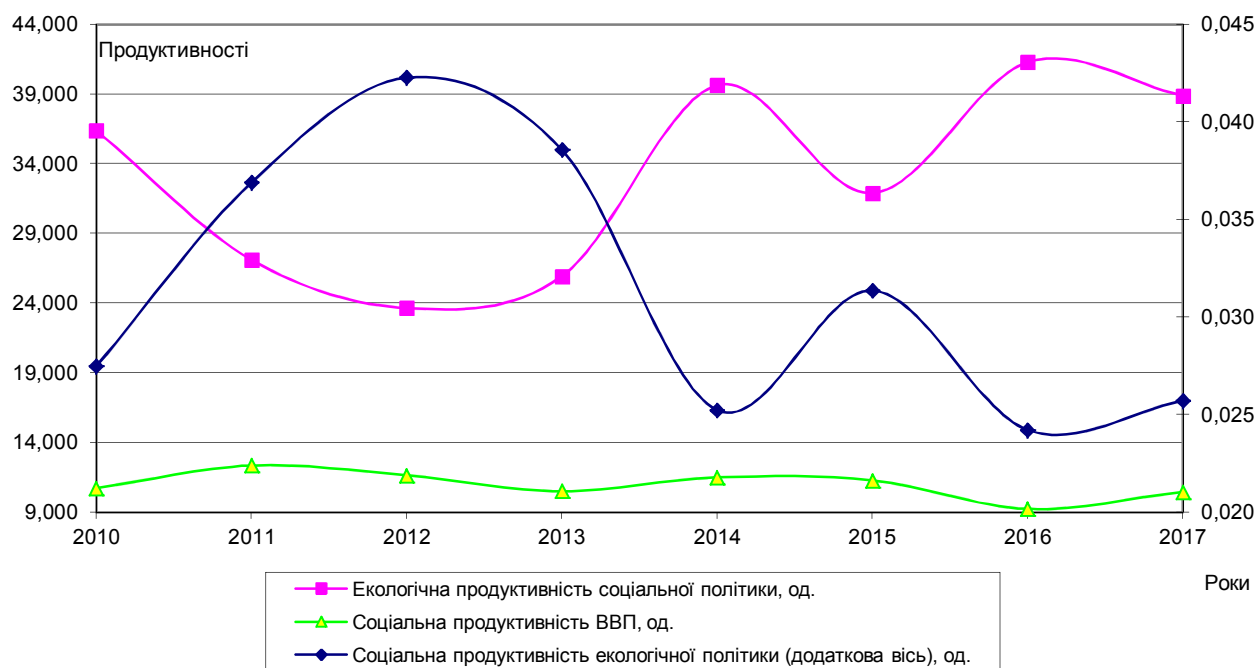

Рис. 3. Динаміка показників екологічної продуктивності соціальної політики, соціальної продуктивності ВВП та соціальної продуктивності екологічної політики для національного господарства впродовж 2010–2017 рр.

На рис. 4 наведено динаміку показників екологічної продуктивності соціальної політики, соціальної продуктивності ВВП та соціальної продуктивності екологічної політики для добувної галузі впродовж 2010–2017 рр.

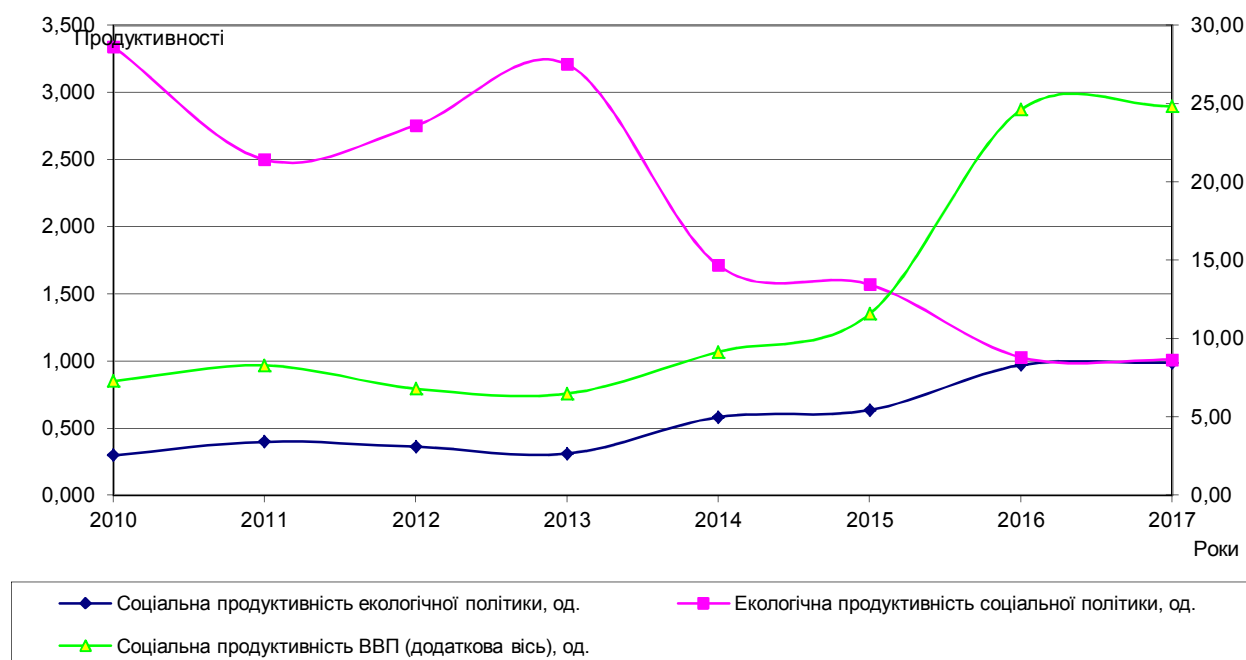

Рис. 4. Динаміка показників екологічної продуктивності соціальної політики, соціальної продуктивності ВВП та соціальної продуктивності екологічної політики для добувної галузі впродовж 2010–2017 рр.

Встановлено, що найбільше значення показника соціальної продуктивності екологічної політики – у добувній галузі; наступними за величиною є показники переробної галузі. Для сільського господарства та України зазначений показник має суттєво менше значення. Це пояснено тим, що обсяги витрат на охорону навколишнього середовища є найбільшими саме в добувній галузі порівняно з переробною (дещо менші) та сільським господарством (суттєво менші).

Доведено недостатню узгодженість економічної, соціальної й екологічної політики у країні на підставі того, що соціальна продуктивність ВВП країни та соціальна продуктивність екологічної політики не збігалися.

За результатами зіставлення соціальної продуктивності галузевого ВВП та соціальної продуктивності екологічної політики в сільському господарстві встановлено їх незбіжності, які пояснено тим, що обсяги викидів шкідливих речовин та утворення відходів у сільському господарстві значно нижчі, ніж у середньому по країні.

У результаті порівняння продуктивності соціальної політики, соціальної продуктивності ВВП та соціальної продуктивності екологічної політики для добувної галузі зроблено висновок, що в галузі є суттєвими викиди шкідливих речовин, і на галузевому рівні під час формування екологічної політики враховуються питання соціального захисту працівників як елемента соціальної політики.

На підставі порівняння динаміки показників екологічної продуктивності соціальної політики, соціальної продуктивності ВВП та соціальної продуктивності екологічної політики для переробної галузі дійшли висновку, що це можна пояснити різноманіттям підгалузей, які входять до її складу, за рівнем забруднення. Встановлено наявність збігів між показниками продуктивності та отриманими результатами економетричного моделювання за допомогою виробничої функції Кобба-Дугласа.

ВИСНОВКИ

Дослідження основних проблем удосконалення екологічної політики управління за соціальною детермінантою задля забезпечення сталого розвитку національного господарства дає змогу сформулювати висновки теоретичного, методологічного, методичного та практичного характеру.

1. Теоретично обґрунтовано комплексний науковий підхід до формування, розробки і реалізації національної політики сталого розвитку, що передбачає врахування соціальної детермінанти екологічної політики як інструмента забезпечення впровадження та ефективного управління соціальними, економічними й екологічними процесами у країні на засадах сталого розвитку.

2. Запропоновано систему релевантних параметрів соціальної детермінанти екологічної політики, що включає: а) якість забезпечення населення базовими

соціальними благами та послугами; б) розвиток і підвищення добробуту населення; в) забезпечення умов соціальної справедливості. Результуючими показниками є розвиток людського й соціального капіталу.

3. Розроблено систему критеріїв оцінювання та моніторингу параметрів ефективності соціальної детермінанти екологічної політики:

а) якісне забезпечення населення базовими соціальними благами й послугами: якісні умови навколишнього середовища (рівень народжуваності та смертності); рівень забезпеченості продуктами харчування (обсяги споживання основних продуктів харчування на одну особу та їх відповідність стандартам);

б) розвиток та підвищення добробуту населення. Добробут населення в контексті екологічної політики формується на основі складових: якість життя (рівень життя та умови життя) та способу життя (трудова, демографічна й міграційна активність). Показниками рівня життя є такі: доходи та заощадження населення; рівень захворюваності; демографічна ситуація (середня очікувана тривалість життя при народженні, смертність). Показниками умов життя є такі: санітарні умови (частка домогосподарств, обладнаних водопостачанням, гарячим водопостачанням та каналізацією); наявність умов для проведення вільного часу (заповідні зони, заказники, інші природні об'єкти). Спосіб життя включає: оплату праці (середньомісячна номінальна заробітна плата, оплата праці найманих працівників); рівень зайнятості та безробіття (кількість зайнятих і безробітних); умови та характер праці (травматизм на виробництві); міграція населення (внутрішня, зовнішня й екологічна); розселення населення (частка міського та сільського населення);

в) забезпечення умов соціальної справедливості. Його можна оцінити за рівнем диференціації доходів населення (квентильний коефіцієнт диференціації грошових доходів населення, співвідношення грошових доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення, частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць, нижчими за законодавчо встановлений прожитковий мінімум та фактичний прожитковий мінімум).

Показниками підвищення якості людського капіталу запропоновано вважати показник запасу здоров'я (рівень захворюваності), а соціального капіталу суспільства – кількість громадських екологічних рухів та організацій.

4. Проведено оцінювання стану ефективності соціальної детермінанти екологічної політики в Україні за виокремленими показниками. Встановлено, що впродовж 2010–2017 рр. спостерігались як позитивні, так і негативні тенденції, що свідчить про необхідність постійного моніторингу цих параметрів і здійснення корегувального впливу на основні напрями екологічної політики з урахуванням можливих загроз і ризиків.

5. Розроблено методологію системного аналізу екологічної політики в контексті сталого розвитку національного господарства, що дало змогу оцінити та спрогнозувати параметри детермінант сталого розвитку з акцентом на соціальну складову.

Проведено аналіз складових сталого розвитку в контексті формування екологічної політики України. Запропоновано модель оцінювання параметрів сталого розвитку в контексті екологічної політики держави на основі трьох детермінант: економічної, екологічної й соціальної – та сформовано систему індикаторів на кожному рівні.

6. Формування параметрів екологічної політики в умовах сталого розвитку держави запропоновано здійснювати з урахуванням тих галузей національного господарства, які суттєво впливають на екологічну ситуацію у країні, а саме: сільське, лісове та рибне господарство; добувна промисловість та розроблення кар'єрів; переробна промисловість (виробництво продуктів харчування, напоїв, паперу, коксу і продуктів нафтопереробки, хімічна промисловість, металургія, машинобудування).

7. Методами економетричного моделювання побудовано багатофакторні динамічні моделі, що пов'язують економічну, екологічну та соціальну складові сталого розвитку, при одночасному врахуванні факторів впливу на кожен з детермінант. Розроблена методологія передбачає здійснення багатофакторного аналізу та моделювання за допомогою виробничої функції Кобба-Дугласа. Це надало можливість спрогнозувати параметри сталого розвитку національного господарства на середньострокову перспективу й сформувати відповідні пріоритети екологічної політики у країні та провідних сферах економічної діяльності.

8. Розроблено метод оцінювання продуктивності екологічної політики у країні та основних сферах економічної діяльності національного господарства. Соціальну продуктивність екологічної політики в державі запропоновано визначати як відношення видатків зведеного бюджету на охорону навколишнього середовища до обсягів видатків державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення. Соціальну продуктивність екологічної політики в галузях національного господарства запропоновано визначати як відношення обсягів витрат на охорону навколишнього середовища в галузі до величини відрахувань на соціальні заходи в галузі.

9. Визначено шляхи забезпечення сталого розвитку національного господарства та його провідних галузей з урахуванням взаємозв'язку трьох основних детермінант – економічної, екологічної й соціальної із застосуванням економетричної моделі розподіленого лагу. За результатами проведеного дослідження взаємної кореляції між парами величин: ВВП у фактичних цінах (країни, галузі, регіону) – витрати на охорону навколишнього середовища в країні, галузі, регіоні; обсяги викидів забруднювальних речовин в країні, галузі, регіоні – витрати на охорону навколишнього середовища в країні, галузі, регіоні; обсяги утворення відходів у галузі – витрати на охорону навколишнього середовища в країні, галузі, регіоні, – встановлено наявність лагу. Його наявність пояснена наявністю затримки щодо впливу витрат на охорону навколишнього середовища та економічний стан країни і регіону.

Існує також затримка щодо впливу природоохоронних заходів на обсяги викидів забруднювальних речовин та утворення відходів.

10. З метою вдосконалення методичних засад вивчення ефективності соціальної політики запропоновано систему критеріїв для визначення ефективності соціальної політики на засадах сталого розвитку, що містить п'ять основних груп та 38 результативних показників. Запропонована система критеріїв є досить інформативною, також вона адаптована для умов сучасного розвитку України і може слугувати індикатором для визначення відповідності соціальної політики держави досягненню такої мети, як перехід до стандартів сталого зростання.

11. Удосконалено існуючий методологічний підхід до визначення еколого-економічних показників шляхом побудови моделі розрахунку інтегрованого еколого-економічного показника, у якій використано функцію забруднення, що будується за комплексними (інтегрованими) показниками. Використання запропонованої моделі може допомогти прийняти оптимальне управлінське рішення щодо інвестицій у країну, регіони та галузі національного господарства. Оптимізація розмірів інвестицій у природоохоронну діяльність дасть змогу органам управління перерозподілити кошти в напрямі поліпшення соціальної складової сталого розвитку з одночасним забезпеченням належного рівня екологічної безпеки національного господарства.

12. Запропоновано методологічний підхід до оцінювання рівня сталого розвитку національного господарства, що передбачає здійснення оцінювання параметрів сталого розвитку в контексті екологічної політики держави з урахуванням тих галузей національного господарства, які суттєво впливають на екологічну ситуацію у країні, що дає змогу оцінити, чи відповідає наявна структура національного господарства пріоритетам сталого розвитку, та здійснити відповідний коригувальний вплив.

13. Розроблено методичні засади експрес-діагностики екологічної політики та рівня забезпечення сталого розвитку національного господарства на основі індикаторів. Для економічної складової ними є величина ВВП, капітальних інвестицій та обсяги видатків державного бюджету України; для соціальної складової – кількість зайнятих і безробітних, рівень доходів населення й оплати праці найманих працівників, величина середньомісячної заробітної плати, обсяги видатків зведеного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення та величина соціальної допомоги й інших поточних трансфертів на душу населення; для екологічної складової – обсяги видатків зведеного бюджету на охорону навколишнього середовища з одночасним порівнянням їх з обсягами викидів забруднювальних речовин та утворення відходів, що дає змогу оптимізувати процес моніторингу рівня сталого розвитку національного господарства та його провідних галузей.

14. Розроблено критерії та підходи до визначення ефективності соціальної політики в умовах сталого розвитку з використанням показників темпів зростання параметрів економічної, соціальної й екологічної політики,

визначення їх взаємозв'язку і взаємовпливу на рівні України та провідних галузей національного господарства, що дає змогу сформулювати оптимізаційні механізми забезпечення умов сталого розвитку.

15. Запропоновано методи та важелі еколого-економічного вдосконалення інституційного середовища для сталих соціальних відносин, що включають напрями інституалізації відносин для сталих еколого-економічних взаємодій і систему взаємодій сталого розвитку на мезорівні.

16. Уточнено сутність категорії «соціальна детермінанта екологічної політики», що дало змогу визначити основні напрями політики сталого розвитку національного господарства. Доведено, що соціальна детермінанта включає систему заходів, яка має забезпечувати задоволення базовими соціальними благами і послугами громадян, сприяти розвитку й підвищенню добробуту населення, створювати умови соціальної справедливості, що сприятиме підвищенню якості людського та соціального капіталу суспільства з урахуванням можливих соціальних викликів і ризиків, що в сукупності забезпечує умови сталого розвитку національного господарства. При цьому сталий розвиток можна забезпечити за рахунок взаємозв'язку екологічної, економічної й соціальної політики.

17. Розроблено системні механізми забезпечення сталого розвитку України, що передбачають наявність управлінського впливу на рівні як національного господарства, так і його провідних галузей. Запропоновано модель зв'язку трьох детермінант сталого розвитку, а саме економічної, екологічної й соціальної на макро- та мезорівні України, і доведено, що сталий розвиток країни формується за рахунок провідних галузей національного господарства, а саме сільського господарства, добувної та переробної галузей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Чечель А. О., Тарасенко Д. Л., Сухова К. К. Реалії та перспективи розвитку соціальної сфери в умовах децентралізації / Проблеми та перспективи розвитку державного управління в умовах реформування: колективна монографія / заг. ред. А. О. Чечель/, Є. В. Хлобистова. Бельско-Бяла (Польща): Вища школа економіки та гуманітаристики, 2017. С. 272–287. (0,8 друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано результати реалізації соціальної політики Маріупольської міської ради (0,3 друк. арк.).*

2. Tarasenko D., Sukhova K. Social Component of Sustainable Development in Local Environmental Policy / Public Administration for Sustainable Development: collective monograph / The general ed. A. Chechel, Ie. Khlobystov. Bielsko-Biala: University of Economics and Humanities, 2018. P. 63–70. (0,35 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено роль соціальної складової сталого розвитку в місцевій екологічній політиці в умовах реалізації реформи децентралізації в Україні (0,2 друк. арк.).*

3. Тарасенко Д. Л., Трофімчук В. О., Хлобистов Є. В. Зв'язок зеленої економіки з досягненнями соціально-економічних відносин для регіонів України. / Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2018 : колективна монографія / за ред. проф. Є. В. Хлобистова. Київ, 2018. С. 634–647. (0,3 друк.арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано напрями опрацювання показників оцінки розвитку регіонів для потреб оцінювання стану впровадження сталого розвитку (0,1 друк. арк.).*

4. Тарасенко Д. Л., Чечель А. О., Хлобистов Є. В. Соціоекономічні взаємодії у реалізації цілей сталого розвитку / Реформації соціально-економічного розвитку України : монографія / за ред. д. н. з держ. упр., доц. В. Г. Горника., д. е. н., проф. В. В. Корнеєва, д. е. н., проф. О. В. Царенко. Київ : Гельветика, 2018. С. 108–129. (0,8 друк. арк.). *Особистий внесок: Особистий внесок: визначено взаємодії, що виникають між економічною, соціальною та екологічною компонентами сталого розвитку через реалізацію заходів комплексних цільових програм (0,3 друк. арк.).*

5. Тарасенко Д. Л. Соціальні та екологічні детермінанти формування національної політики сталого розвитку: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ФОП Халіков Р. Х., 2018. 440 с. (19,5 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України які включені до наукометричних баз

6. Тарасенко Д. Л. Сталий розвиток крізь узгодження соціальних та економічних пріоритетів. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. Одеса, 2018. Вип. 26. Ч. 1. С. 175–179. [*Index Copernicus*]. (0,61 друк. арк.).

7. Тарасенко Д. Л., Чечель А. О. Концептуальні основи формування механізму реалізації стратегії еколого-економічного розвитку. *Менеджер : вісник Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2018. № 2 (79). С. 22–29. [*Фахове видання*]. [*Index Copernicus*]. (0,57 друк.арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано концептуальні підходи до формування механізму реалізації стратегії еколого-економічного розвитку (0,3 друк. арк.).*

8. Тарасенко Д. Л. Система взаємодії складових сталого розвитку у регіональному програмуванні. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. Т. 28. № 2. С. 71–77. [*Фахове видання*]. [*Index Copernicus, World Cat*]. (0,74 друк. арк.).

9. Тарасенко Д. Л. Потенціал кількісного аналізу соціальних взаємодій для сталого розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 31. С. 130–135. [*Фахове видання*]. [*Index Copernicus*]. (0,72 друк. арк.).

10. Тарасенко Д. Л. Сутність розвитку соціально-економічної системи. *Менеджер : вісник Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2017. № 2 (75). С. 112–117. [*Фахове видання*]. [*Index Copernicus*]. (0,36 друк. арк.).

11. Тарасенко Д. Л. Тенденції сталого розвитку суспільства в Україні: людський добробут в соціальній державі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Вип. 30. Ч. 4. С. 57–61. [Фахове видання]. [Index Copernicus]. (0,57 друк. арк.).

12. Тарасенко Д. Л. Досвід США при формуванні соціальних складових політики сталого розвитку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія*. 2018. № 9 (261). С. 194–208. [Фахове видання]. [Google Scholar] [SSOAR]. (0,65 друк. арк.).

13. Тарасенко Д. Л. Реформи для сталого розвитку в Україні: аналіз перебігу та інструментарію. *Менеджер: вісник Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2018. № 4 (81). С. 107–121. [Фахове видання]. [Index Copernicus]. (0,99 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України

14. Тарасенко Д. Л. Сталій розвиток і «зелена» економіка: політика ЄС. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк*. 2017. № 10 (240). С. 111–115. (0,59 друк. арк.).

15. Тарасенко Д. Л. Соціальні відносини: наукові підходи та методологія для реалізації цілей сталого розвитку. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління «Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку»*. Серія «Економіка». Маріуполь: ДонДУУ, 2017. Т. XVIII. Вип. 304. С. 39–49. (0,71 друк. арк.).

16. Тарасенко Д. Л. Формування соціальних складових політики сталого розвитку: досвід Канади. *Економіка і управління*. Київ, 2018. № 1 (77). С. 26–34. (0,45 друк. арк.).

17. Тарасенко Д. Л. Країни Центральної та Східної Європи: досвід політики взаємодії з метою сталого розвитку. *Аналітично-інформаційний журнал Схід*. 2017. № 1 (147). С. 32–36. (0,79 друк. арк.).

18. Тарасенко Д. Л. Концептуальні підходи к построению общественных отношений. «Механізми підвищення ефективності управління функціонуванням регіональної економіки»: збірник наукових праць ДонДУУ. Серія «Економіка». 2012. Т. XIII. Вип. 251. С. 454–461. (0,4 друк. арк.).

19. Тарасенко Д. Л. Взаємозв'язок екологічної та соціальної політики. *Вчені записки Таврійського національного університету імені Вернадського. Серія: «Економіка і управління»*. 2018. Т. 29 (68). № 3. С. 129–134. (0,68 друк. арк.).

20. Тарасенко Д. Л. Моделювання еколого-економічних процесів для забезпечення ефективної соціальної політики у сталому регіональному зростанні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені Вернадського. Серія: «Економіка і управління»*. 2018. Т. 29 (68). № 5. С. 129–132. (0,49 друк. арк.).

21. Тарасенко Д. Л. Соціальна політика ЄС: корисний досвід для України. *Науковий погляд: економіка та управління* (правонаступник наукового журналу «Вісник Академії митної служби України. Серія: «Економіка»). Дніпро, 2018. № 1 (59). С. 131–135. (0,45 друк. арк.).
22. Тарасенко Д. Л. Соціальний ресурс сталого розвитку: інституціональні умови та фактори впливу в Україні. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України* / гол. ред.: М. О. Кужелєв. 2018. № 2. С. 396–414. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Znprnudps/index.html>. (0,84 друк. арк.).
23. Тарасенко Д. Л. Ресурси і сталий розвиток в Україні: місцеві особовості та перспективи. *Аналітично-інформаційний журнал Схід*. 2016. № 5 (145). С. 33–38. (0,65 друк. арк.).
24. Тарасенко Д. Л. Оцінка сталості соціально-економічних відносин в Україні: підхід з використанням кількісних та аналітичних методів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2016. Вип. 8. С. 146–150. (0,62 друк. арк.).
25. Тарасенко Д. Л. Моделювання еколого-економічних процесів для забезпечення ефективної політики сталого розвитку та зеленої модернізації. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія*. 2018. № 11 (263). С. 210–231. (0,84 друк. арк.).
26. Тарасенко Д. Л. Методологія аналізу детермінант екологічної політики в умовах сталого розвитку України. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 8. С. 301–305. (0,65 друк. арк.).

Статті у міжнародних періодичних виданнях

27. Tarasenko D. The Features of Ukraine's Local Environmental Policy: Social Component of Sustainable Development. *Scientific Journal European Science*, 4/2018, Year 2, Podhajska, Slovakia, 2018. P. 129–134. (0,53 друк. арк.).
28. Tarasenko D., Chechel A., Javakhishvili I. Main Trends Socio-Economic Consequences of the «Green Economy» Development in the European Union Counties. *Ekonomisti*. 2018. Vol. XIV (4). P. 80–86. (0,6 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено основні тренди та соціально-екологічні наслідки розвитку «зеленої економіки» в країнах Європейського Союзу як корисний досвід для України та інших пострадянських країн* (0,3 друк. арк.).
29. Tarasenko D. Social Management: Instruments Selection for Public Expenses. *Thai Science Review*. Association of Organizations for Scientific Research in South-East Asia (AOPRA), Bangkok, Thailand, Autumn. 2017. P. 103–107. (0,44 друк. арк.).
30. Tarasenko D., Chechel A. Gender and Social Interaction: Calculation Model of Ecological and Economic Indicators for Sustainable Development of the Region. *International Scientific Journal Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. Ottawa, Ontario, Canada, 2018. Number 6.

Р. 30–35. (0,82 друк. арк.). *Особистий внесок: запропоновано модель розрахунку інтегрованого еколого-економічного показника, який має значний потенціал для використання як надійного інструменту узгодження витрат на екологічні й соціальні цілі (0,5 друк. арк.).*

Матеріали науково-практичних конференцій

31. Тарасенко Д. Л., Чечель А. О. Державне регулювання ринку екологічних інновацій в сучасних умовах реформування економіки. Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу : збірник тез доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми 29 вересня – 1 жовтня 2016 року. Суми. 2016. С. 222–223. (0,12 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено пріоритетні напрями державної підтримки екологічних інновацій (0,1 друк. арк.).*

32. Тарасенко Д. Л. Напрями співробітництва України та ЄС: у соціальній сфері. Україна та ЄС: можливості та перспективи співпраці. Збірник матеріалів, доповідей інтернет-конференції в рамках проекту «Кафедра Жана Моне» «Аналіз та застосування європейського досвіду демократії та належного врядування в Україні», м. Маріуполь, 18–19 травня 2017 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2017. С. 278–281. (0,28 друк. арк.).

33. Тарасенко Д. Л. Методологія інституційних змін в контексті сталого розвитку соціально-економічної системи регіону. Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 3–4 жовтня 2017 р. Маріуполь ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2017. С. 160–162. (0,11 друк. арк.).

34. Тарасенко Д. Л. Соціальна складова збалансованого зростання. Теоретичні аспекти та практичні проблеми управління, економіки та природокористування в Україні : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 13 грудня 2017 р. Київ, 2017. С. 154–155. (0,1 друк. арк.).

35. Тарасенко Д. Л., Чечель А. О. Социальная составляющая устойчивого развития в местной экологической политике. Current economic trends of sustainable development. Proceedings of Materials of International Scientific Internet Conference Dedicated to the 105th birth anniversary of Academician Avtandil Gunia (November 1 – December 28). Tbilisi, 2017. С. 89–95. (0,31 друк. арк.). *Особистий внесок: запропонована узагальнена модель формування екологічних податків і виплат, де особливе місце в бюджеті об'єднаної територіальної громади займають екологічні виплати населенню. (0,2 друк. арк.).*

36. Тарасенко Д. Л. «Зелена» економіка в контексті сталого розвитку. Розвиток економіки та управління на світовому, державному та регіональному рівнях : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 березня 2018 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2018. С. 103–106. (0,13 друк. арк.).

37. Тарасенко Д. Л. Перспективи «зеленої» економіки: очікування та межі зростання. Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах:

позиціонування і реалії : тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 21–22 березня 2018 р. / М-во освіти і науки України; М-во культури України; Київ. ун-т культури; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. (0,11 друк. арк.).

38. Тарасенко Д. Л. Соціальна стратегія сталого розвитку: досвід Канади. Публічне управління для сталого розвитку: виклики та перспективи на національному та місцевому рівнях : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 17–19 травня 2018 р. / Донецький державний університет управління; Український культурологічний центр. Маріуполь, 2018. С. 107–110. (0,14 друк. арк.).

39. Tarasenko D. Features of local sustainable development polices: social, economic and environmental aspects. Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 4–5 жовтня 2018 р. Маріуполь ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2018. С. 108–109. (0,09 друк. арк.).

40. Тарасенко Д. Л., Чечель А. О., Хлобистов Є. В. Теоретичні аспекти та практичні проблеми управління, економіки та природокористування в Україні. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22–23 листопада 2018 р.) / упоряд. О. Г. Мітал. Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2018. С. 162–164. (0,15 друк. арк.). *Особистий внесок: узагальнено перелік основних принципів «зеленої» економіки, викладених у міжнародних документах (0,1 друк. арк.).*

АНОТАЦІЯ

Тарасенко Д. Л. Соціальні детермінанти екологічної політики та забезпечення сталого розвитку в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних засад розвитку соціальних детермінант екологічної політики України та практичних рекомендації щодо сталого розвитку національного господарства. Теоретично обґрунтовано комплексний науковий підхід до формування, розробки та реалізації національної політики сталого розвитку. Розроблено методологію системного аналізу екологічної політики в контексті сталого розвитку національного господарства. Запропоновано модель оцінки параметрів сталого розвитку та екологічної політики держави. Формування параметрів екологічної політики в умовах сталого розвитку держави запропоновано здійснювати з урахуванням тих галузей національного господарства, які суттєво впливають на екологічну ситуацію в країні. Запропоновано систему релевантних параметрів соціальної детермінанти екологічної політики. Розроблено систему критеріїв оцінювання та моніторингу параметрів ефективності соціальної детермінанти

екологічної політики. Побудовано багатофакторні динамічні моделі оцінки екологічної політики. Розроблено метод оцінювання продуктивності екологічної політики в Україні та в основних сферах економічної діяльності. Визначено шляхи забезпечення сталого розвитку національного господарства та його провідних галузей. Розроблено методичні засади експрес-діагностики рівня забезпечення параметрів екологічної політики та сталого розвитку національного господарства. Визначено критерії та підходи до визначення ефективності соціальної політики в умовах сталого розвитку. Уточнено сутність категорії «соціальна детермінанта екологічної політики». Визначено системні механізми забезпечення сталого розвитку України. Отримані результати сприяють формуванню виваженої еколого-економічної політики, що враховує екологічні, економічні й соціальні детермінанти та створює перспективи і можливості для стабільного зростання національного господарства.

Ключові слова: національне господарство, сталий розвиток, соціальна детермінанта сталого розвитку, соціальна детермінанта екологічної політики, сфери економічної діяльності.

АННОТАЦІЯ

Тарасенко Д. Л. Социальные детерминанты экологической политики и обеспечения устойчивого развития Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Классический частный университет, Запорожье, 2019.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ развития социальных детерминант экологической политики Украины и практических рекомендаций по устойчивому развитию национального хозяйства. Теоретически обоснован комплексный научный подход к формированию, разработке и реализации национальной политики устойчивого развития. Разработана методология системного анализа экологической политики в контексте устойчивого развития национального хозяйства, что позволило оценить и прогнозировать параметры детерминант устойчивого развития с акцентом на социальную составляющую. Проведен анализ составляющих устойчивого развития в контексте формирования экологической политики Украины. Предложена модель оценки параметров устойчивого развития в контексте экологической политики государства на основе трех детерминант: экономической, экологической и социальной – и сформирована система индикаторов на каждом уровне. Формирование параметров экологической политики в условиях устойчивого развития государства предложено осуществлять с учетом тех отраслей национального хозяйства, которые существенно влияют на экологическую ситуацию в стране. Предложена система релевантных параметров социальной детерминанты экологической политики. Разработана система критериев оценки и

мониторинга параметров эффективности социальной детерминанты экологической политики. Методами эконометрического моделирования построены многофакторные динамические модели, связывающие экономическую, экологическую и социальную составляющие экологической политики в условиях устойчивого развития и при одновременном учете факторов воздействия на каждую из детерминант. Разработан метод оценки производительности экологической политики в Украине и в основных сферах экономической деятельности национального хозяйства. Определены пути обеспечения устойчивого развития национального хозяйства и его ведущих отраслей с учетом взаимосвязи трех основных детерминант – экономической, экологической и социальной с применением эконометрической модели распределенного лага.

Разработаны методические основы экспресс-диагностики уровня обеспечения параметров экологической политики и устойчивого развития национального хозяйства на основе индикаторов. Определены критерии и подходы к определению эффективности социальной политики в условиях устойчивого развития с использованием показателей темпов роста параметров экономической, социальной и экологической политики. Уточнена сущность категории «социальная детерминанта экологической политики», что позволило определить основные направления политики устойчивого развития национального хозяйства. Определены системные механизмы обеспечения устойчивого развития Украины, предусматривающие наличие управленческого воздействия как на уровне национального хозяйства, так и его ведущих отраслей. Полученные результаты способствуют формированию взвешенной эколого-экономической политики, учитывающей экологические, экономические и социальные детерминанты и создает перспективы и возможности для устойчивого роста национального хозяйства.

Ключевые слова: национальное хозяйство, устойчивое развитие, социальная детерминанта устойчивого развития, социальная детерминанта экологической политики, сферы экономической деятельности.

SUMMARY

Tarasenko D. Social determinants of environmental policy and sustainable development in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a Doctor of Economics degree in specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2019.

The dissertation is devoted to the theoretical and methodological foundations elaboration for the social determinants of Ukraine's environmental policy and practical recommendations for the national economy sustainable development advancement. A comprehensive scientific approach to the formation, development and implementation of national sustainable development policy has been theoretically

substantiated. The methodology of systematic analysis of environmental policy in the context of the national economy sustainable development. The analysis of the sustainable development components in the context of outlining the environmental policy of Ukraine has been carried out. The model of sustainable development parameters estimation and state environmental policy have been proposed. It has been proposed to carry out the environmental policy parameters formation in the conditions of state sustainable development taking into account those sectors of the national economy that significantly affect the environmental situation in the country. The system of relevant parameters of the environmental policy social determinant has been proposed. The system of criteria for evaluation and monitoring of the parameters of the environmental policy social determinants effectiveness has been developed. Multivariate dynamic models for environmental policy estimation have been purposed. The method of ecological policy productivity estimation in Ukraine and the main spheres of economic activity of national economy have been developed. The ways of ensuring the national economy sustainable development and its leading industries have been identified. Methodical principles of rapid diagnostics of the level of providing environmental policy on the principles of the national economy sustainable development have been developed. Criteria and approaches to determining the effectiveness of social policy in the context of sustainable development have been defined. The essence of the «social determinant of environmental policy» category has been clarified. The system mechanisms which ensure sustainable development in Ukraine been identified. The results contribute to the formation of sound environmental and economic policies that take into account environmental, economic and social determinants and create the prospects and opportunities for sustainable growth of the national economy.

Key words: national economy, sustainable development, social determinant of sustainable development, social determinant of environmental policy, economic spheres.

ТАРАСЕНКО ДЕНИС ЛЕОНІДОВИЧ

**СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Підписано до друку 13.09.2019.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 1,8. Обл.-вид. арк. 1,8. Наклад 150 пр. Зам. № 26-19А.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет

69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.